

Zedernalmnak

Deel 3 Wetten en regels

Zedenalmanak *Deel 3 Wetten en regels*

Voorwoord

Op 1 december 1991 is de nieuwe zedelijkheidswetgeving betreffende zware zedenmisdrijven in werking getreden. De nieuwe wetgeving is bedoeld om een betere bescherming te bieden tegen strafbare vormen van seksueel geweld, onder meer door verruiming van de mogelijkheden tot vervolging en berechting van daders. De wetgever beoogt tevens een aanvullende bescherming te bieden aan diegenen die in het maatschappelijk verkeer extra kwetsbaar zijn, zoals jeugdigen en mensen met een handicap. In 1994 zijn de effecten van de wetwijziging via een onderzoek geëvalueerd¹. Uit dit onderzoek bleek dat de toepassing van de nieuwe zedenwetten in de praktijk nog te wensen overliet. Ook werd vastgesteld dat er nog steeds sprake is van een kloof tussen degenen die vanuit een justitieel kader betrokken zijn bij zedenzaken en de hulpverlening aan slachtoffers. De onderzoekers adviseerden dan ook om via voorlichting aan alle betrokkenen het juiste gebruik van de nieuwe wetten te stimuleren en de samenwerking tussen het justitiële circuit en de hulpverlening te bevorderen.

In antwoord hierop heeft het ministerie van Justitie deze *Zedenalmanak* ontwikkeld. De almanak is bestemd voor iedereen die professioneel bij deze problematiek betrokken is: de politie, het openbaar ministerie, de advocatuur en de hulpverlening aan slachtoffers².

Doel van de almanak

Hoofddoel van de *Zedenalmanak* is bij te dragen aan de effectieve bescherming van slachtoffers van seksueel geweld. Dit vereist van beroepsbeoefenaren die in hun werk te maken krijgen met deze slachtoffers, dat zij weten welke juridische acties mogelijk zijn en wat daarvan de implicaties zijn. Ook dienen zij op de hoogte te zijn van de verschillende vormen van hulp en bijstand waarop het slachtoffer een beroep kan doen.

De almanak geeft daarom veel praktische informatie over zowel de juridische als de psychosociale aspecten van seksueel geweld. De *Zedenalmanak* biedt echter meer dan feitelijke informatie. Elk onderwerp wordt zoveel mogelijk benaderd vanuit het perspectief van het slachtoffer. Er wordt aandacht gevraagd voor de beleving en het belang van het slachtoffer en voor de correcte bejegening van het slachtoffer tijdens alle fasen van het proces dat het slachtoffer moet doorlopen. Ook wordt stilgestaan bij mogelijke vormen van samenwerking tussen de hulpverlening en politie/justitie en bij de voordelen die zo'n samenwerking kan hebben – niet alleen voor de betrokken professionals maar zeker ook voor het slachtoffer zelf.

• 1 Zie J. de Savornin Lohman e.a., 1994. • 2 Daarnaast heeft het ministerie van Justitie een brochure ontwikkeld voor slachtoffers van zedendelicten (Seksueel geweld. Wat kunt u verwachten van hulpverlening, politie en justitie) waarin zij worden gewezen op de mogelijkheden van strafrechtelijke en civielrechtelijke actie en op de beschikbaarheid van hulp en bijstand op juridisch, praktisch, medisch en psychosociaal gebied.

Opbouw van de Zeden Almanak

De *Zeden Almanak* bestaat uit vijf delen en een floppydisk. De vijf delen zijn als volgt onderverdeeld.

Deel 1: achtergronden

Dit deel geeft algemene achtergrondinformatie over seksueel geweld als maatschappelijke problematiek (omvang, aard, gevolgen). Ook wordt geschetst welke trajecten een slachtoffer van seksueel geweld kan doorlopen na het gebeurde en welke organisaties en instanties daarbij betrokken zijn. Het traject voor *jeugdige* slachtoffers komt apart aan de orde, omdat dit duidelijk afwijkt van het volwassenentraject.

Deel 2: hulp en bijstand

Deel 2 is geheel gewijd aan de verschillende vormen van hulp en bijstand die beschikbaar zijn voor slachtoffers van seksueel geweld. Er wordt aandacht besteed aan de eerste opvang van slachtoffers, aan vervolghulpverlening en de hulp en bijstand op juridisch en financieel gebied. De verschillende aanbieders van hulp en bijstand worden kort beschreven en er worden adviezen voor doorverwijzing gegeven. Afsluitend wordt aandacht besteed aan specifieke slachtoffergroepen.

Deel 3: wetten en regels

Dit deel behandelt de wet- en regelgeving die relevant is voor slachtoffers van seksueel geweld. Achtereenvolgens komt aan de orde: de strafwetgeving op het gebied van zedendelicten en vrouwenhandel; de regels en wetten die de positie en behandeling van slachtoffers in het strafrecht regelen; de civiele mogelijkheden voor slachtoffers van seksueel geweld; overige relevante regels en wetten zoals de (medische) tuchtwetgeving, de arbeidsomstandig

hedenwet (Arbo), het asielrecht, de vreemdelingenwetten en internationale verdragen.

Deel 4: de juridische wegen

Het vierde deel is gewijd aan het traject dat een slachtoffer doorloopt als deze besluit om naar de politie te gaan en/of een juridische procedure te starten tegen de dader. Achtereenvolgens komt aan de orde: de gang van zaken bij de politie, de strafrechtelijke procedure en de civielrechtelijke procedure.

Deel 5: adressen en informatie

Deel 5 is een naslagwerk waarin achtereenvolgens te vinden zijn: een adressenlijst van organisaties op het gebied van slachtofferzorg, hulpverlening, politie en justitie; een uitgebreid literatuuroverzicht; een lijst van andere middelen als brochures, protocollen, handleidingen en videoproducties.

De floppydisk

De politie Midden- en West-Brabant heeft een computerprogramma ontwikkeld waarmee de verjaringstermijnen van zedendelicten berekend kunnen worden. De floppy met dit programma wordt meegeleverd bij de *Zeden Almanak*.

Inhoudsopgave

De inhoudsopgave van de overige delen treft u aan in bijlage 3.1

Inleiding 7

8 Achtergrondinformatie 9

- 8.1 De totstandkoming van de nieuwe zedelijkheidswetgeving 9
- 8.2 De structuur van de rechterlijke macht en het openbaar ministerie 10
- 8.3 Strafrecht: omschrijving en relevante wetboeken 12
- 8.4 Civiel recht: omschrijving en relevante wetboeken 12

9 De strafwetgeving 15

- 9.1 De zware zedendelicten: artikelen 242 tot en met 249 15
 - 9.1.1 Overzicht van de artikelen 242-249 15
 - 9.1.2 Drie stroomschema's 15
 - 9.1.3 Keuze van het juiste stroomschema 16
 - 9.1.4 Gebruik van de stroomschema's 16
- 9.2 De overige relevante artikelen in de strafwetgeving 22
- 9.3 Verjaring van de zedendelicten 22
 - 9.3.1 Strafrechtelijke verjaring 22
- 9.4 Klachtdelicten 23

10 Positie, rechten en plichten van slachtoffers in het strafrecht (wet- en regelgeving) 25

- 10.1 Overzicht van relevante richtlijnen/circulaires 25
- 10.2 Richtlijnen over informatieverzorging 26

- 10.3 Richtlijnen over bejegening 27
- 10.4 Richtlijnen over schadebemiddeling (in de fase vóór de strafzitting) 28
- 10.5 Wettelijke bepalingen rond schadevergoeding in het strafproces 30
 - 10.5.1 Inleiding 30
 - 10.5.2 De officier van justitie en schadevergoeding in het strafproces 31
 - 10.5.3 Het slachtoffer en schadevergoeding in het strafproces 32
- 10.6 Klachtregelingen 33
 - 10.6.1 Klachten over de politie 33
 - 10.6.2 Klachten over justitie 34
- 10.7 Wettelijke bepalingen rond inzage van processtukken en verkrijgen van strafrechtelijke informatie 35

11 Civielrechtelijke mogelijkheden voor slachtoffers van seksueel geweld 37

- 11.1 De aansprakelijkheid op grond van onrechtmatige daad 37
- 11.2 Soorten schade 39
 - 11.2.1 Vermogensschade 39
 - 11.2.2 Immateriële schade: smartengeld 43
- 11.3 Andere civielrechtelijke voorzieningen 43
 - 11.3.1 Het straatverbod 43
 - 11.3.2 Contactverbod 44
 - 11.3.3 Informatiegebod 44
 - 11.3.4 Verhuisgebod 44
 - 11.3.5 Voorschot op schadevergoeding 44
- 11.4 Civielrechtelijke verjaring 44

12 Overige relevante wet- en regelgeving 47

- 12.1 Seksueel misbruik door (medische) hulpverleners 47
 - 12.1.1 Het wettelijk tuchtrecht 48
 - 12.1.2 Intern (buitenwettelijk) tuchtrecht 50
 - 12.1.3 Wet op de Geneeskundige Behandelingsovereenkomst 50
- 12.2 Seksuele intimidatie op het werk 51
 - 12.2.1 Begripsomschrijving 51
 - 12.2.2 De wetgeving 51
- 12.3 Seksueel geweld in internationale context 53
 - 12.3.1 Vrouwenhandel 53
 - 12.3.2 Vluchtelingen en asielzoekers: seksueel geweld in het land van herkomst 55

Bijlagen 59

- Bijl. 3.1 Inhoudsopgave overige delen 59
- Bijl. 3.2 Wetsteksten van de gewijzigde zedenwetten 63
- Bijl. 3.3 Wetsteksten van de overige (ongewijzigde) zedenwetten 67
- Bijl. 3.4 Overzicht van veel toegepaste wetsartikelen (WvSr) bij vrouwenmishandeling 69

Geraadpleegde literatuur 71

Index 73

Inleiding

Doel en doelgroep

In dit derde deel wordt ingegaan op de wet- en regelgeving die van belang kan zijn voor slachtoffers van seksueel geweld. De informatie is bedoeld voor een brede doelgroep: zowel functionarissen bij politie en justitie als betrokkenen uit het hulpverleningscircuit kunnen er hun voordeel mee doen. Daarbij moet direct aangekend worden dat de verstrekte informatie algemeen van aard is. Diepgaande juridische discussies en al te technische details zijn achterwege gelaten. Het gaat hier weer om algemene voorlichting aan al degenen die met slachtoffers van seksueel geweld te maken (kunnen) krijgen, maar die daar niet helemaal op gespecialiseerd zijn.

Leeswijzer

In dit deel komen achtereenvolgens de volgende onderwerpen aan de orde:

- In hoofdstuk 8 wordt algemene achtergrondinformatie gegeven aan diegenen die niet zo goed thuis zijn in juridische zaken.
- Hoofdstuk 9 behandelt de belangrijkste relevante wetsartikelen van de strafwetgeving, met speciale aandacht voor de in 1991 aangebrachte wijzigingen in de zedenwetten. Tevens wordt stilgestaan bij de verjaringstermijnen voor de delicten en bij het fenomeen 'klachtdelict'.
- Hoofdstuk 10 behandelt de wet- en regelgeving die betrekking heeft op de positie, rechten en plichten van slachtoffers binnen het strafrechtelijke traject.

- Hoofdstuk 11 geeft een overzicht van civielrechtelijke mogelijkheden voor slachtoffers van seksueel geweld. Aan de orde komen zaken als aansprakelijkheid, het schadebegrip en andere civielrechtelijke vorderingen dan schadevergoeding.
- In hoofdstuk 12 komen de overige relevante wetten en regels aan de orde:
 - de Wet op de Arbeidsomstandigheden (Arbo-wet), die relevant is voor seksuele intimidatie op de werkplek.
 - delen van de vreemdelingenwetgeving, relevant voor mensen die in het land van herkomst slachtoffer zijn geworden van seksueel geweld.
 - de wettelijke en buitenwettelijke regelingen van het medisch tuchtrecht, die relevant kunnen zijn voor seksueel misbruik door (medische) hulpverleners.

8

Achtergrondinformatie

Voor degenen die niet zo goed thuis zijn in wetgevingsland wordt hieronder een korte beschrijving gegeven van enkele voor zeden-zaken belangrijke 'weetjes'. Het betreft achtereenvolgens:

- de totstandkoming van de nieuwe zedelijkheidswetgeving
- de structuur van de rechterlijke macht en het openbaar ministerie
- strafrecht: wat is het en wat zijn de relevante wetboeken
- civiel recht: wat is het en wat zijn de relevante wetboeken

8.1 De totstandkoming van de nieuwe zedelijkheidswetgeving⁴

De commissie-Melai (1970-1980)

In 1970 stelt de toenmalige minister van Justitie een advies-commissie (commissie-Melai⁵) in die zich moet gaan buigen over een herziening van de zedelijkheidswetgeving in het Wetboek van Strafrecht (WvSr). Dit blijkt geen eenvoudige opgave, omdat er op dat moment weinig maatschappelijke en politieke eensgezindheid meer bestaat over de vraag wat wel en niet toelaatbaar is in de seksuele omgang. Bovendien doen zich in de tien jaar dat de commissie aan het werk is, ingrijpende veranderingen voor in het publieke zedendebat: met name de invloed van de vrouwenbeweging (beschermingsgedachte) doet zich steeds sterker gelden.

De commissie-Melai brengt in 1980 een eindadvies uit over de herziening van de zware zedenmisdrijven (art. 242-249 WvSr) – daarvoor zijn al interimadviezen verschenen over de filmkeuring,

pornografie en prostitutie. In de eindrapportage worden twee uitgangspunten gehanteerd:

- In de eerste plaats de bescherming van de *wilsvrijheid* van de burger in het aangaan of afwijzen van seksuele relaties – in de visie van de commissie gaat het bij strafbaar gedrag niet zozeer om wat er gebeurt (de feitelijke seksuele gedraging) maar of dit *tegen de wil van de betrokkene* gebeurt.
- In de tweede plaats moet de overheid *normen stellen ter bescherming van diegenen die wilsvrijheid ontberen, "wier vermogen tot seksuele zelfbepaling onvolkomen is"* – met name jeugdigen en mensen met een verstandelijke of lichamelijke handicap.

Een en ander leidt tot een aantal concrete voorstellen tot wijziging van de bestaande wetsteksten.

De jaren tachtig: windstille

In de jaren tachtig loopt de herziening van de zedelijkheids-wetgeving grote vertraging op. Het kabinet-Van Agt kent een lage prioriteit toe aan het onderwerp, er is een regeringswisseling en op politiek niveau lijkt de liberaliseringsgedachte achterhaald te

⁴ 4 Voor een meer uitgebreide beschrijving raadplege men J. de Savornin Lohman e.a., 1994. ⁵ 5 Deze Adviescommissie Zedelijkheidswetgeving stond onder voorzitterschap van de Leidse hoogleraar strafrecht prof.mr. A.L. Melai.

worden. Na nogmaals een adviesronde langs organisaties gehouden te hebben komt minister De Ruiter in 1985 met een voorontwerp van wet, dat nog grotendeels de adviezen van de commissie-Melai volgt. Het voorontwerp verdwijnt vervolgens – na de nodige commotie over het begeleidend persbericht – tot 1988 in de ijskast. Op 22 oktober van dat jaar stuurt de bewindsman Korthals Altes het Wetsvoorstel Zware Zedenmisdrijven naar de Tweede Kamer. Dit wetsvoorstel wijkt op een aantal cruciale punten af van het conceptontwerp van 1985: de door de commissie-Melai voorgestane liberalisering wordt teruggedraaid ten behoeve van de bescherming van maatschappelijk kwetsbare personen. Door de breuk van het kabinet-Lubbers II komt het niet tot besluitvorming over het wetsvoorstel.

De nieuwe zedenwetten (1990-1991)

In 1990 neemt minister Hirsch Ballin de draad weer op. Zijn invalshoek is de bescherming van de zwakkeren. Dit krijgt een duidelijk primaat boven de bescherming van de wilsvrijheid van de burger (het eerste uitgangspunt van de commissie-Melai). De discussie in de Tweede Kamer spitst zich toe op de strafbaarstelling van de seksualiteit van jeugdigen.

Na het aanbrengen van een vijftal wijzigingen gaat de Tweede Kamer op 13 november 1990 akkoord met het wetsvoorstel. En na een pittig debat weet de minister het voorstel ook door de Eerste Kamer te loodsen. Het wetsvoorstel treedt per 1 december 1991 in werking.

In de nieuwe zedenwet is een deel van de door de commissie-Melai gedane voorstellen terug te vinden. Een belangrijk voorstel van de commissie-Melai dat *niet* is overgenomen in de nieuwe zedenwet betreft de afschaffing van klachtdelicten: volgens de commissie-Melai zou het juist op dit terrein altijd mogelijk moeten zijn om een dader te vervolgen ook zonder dat een klacht is ingediend (ambtshalve vervolging).

8.2 De structuur van de rechterlijke macht en het openbaar ministerie

De rechterlijke macht en het openbaar ministerie in Nederland kennen een hiërarchische opbouw:

- 62 kantongerechten
- 19 arrondissementsrechtbanken
- 5 gerechtshoven
- 1 Hoge Raad

De adressen van deze rechtbanken zijn opgenomen in deel 5, paragraaf 17.11.

Kantongerechten

De kantongerechten zijn de laagste rechtsprekende instanties in Nederland. Zij behandelen:

- een beperkt aantal civielrechtelijke zaken, waaronder schadevorderingen tot 5.000 gulden
- een beperkt aantal strafrechtelijke zaken, vooral zeer lichte vergrijpen (overtredingen); misdrijven worden bijna allemaal door de arrondissementsrechtbanken behandeld.

Een procedure voor een kantonrechter kan zonder juridische bijstand worden gevoerd.

Arrondissementsrechtbanken

De arrondissementsrechtbanken behandelen in eerste instantie alle zaken, behalve die waarvoor de kantongerechten zijn aangewezen. Ook behandelen de arrondissementsrechtbanken hoger beroepszaken van uitspraken van de kantonrechters. Deze rechtbanken maken een onderscheid tussen:

- Behandelingen door een alleensprekende rechter: deze wordt in het civiele recht de *enkelvoudige kamer* genoemd en in het strafrecht de *politierechter*. De politierechter behandelt eenvoudige strafzaken en kan maximaal 6 maanden gevangenisstraf opleggen.
- Behandeling door een college van drie rechters. Deze wordt de *meervoudige kamer* genoemd.

Verder is er een aparte *kinderrechter* die zaken behandelt gepleegd door strafrechtelijk minderjarigen (tot 18 jaar).

De administratieve afdeling bij de arrondissementsrechtbank heet de *griffie*. Daar kan men onder meer terecht voor informatie over de zittingsdatum, over uitspraken en de afschriften van vonnissen. Het openbaar ministerie bij de rechtbanken wordt het *arrondissementsparket* genoemd. Binnen het arrondissementsparket zijn officieren van justitie en één hoofdofficier van justitie werkzaam. De arrondissementsparketten zijn soms apart gehuisvest van de arrondissementsrechtbanken en/of hebben een eigen postadres.

Gerechtshoven

De gerechtshoven zijn de rechterlijke instanties die zaken in hoger beroep behandelen. Dit met uitzondering van de uitspraken van kantonrechters, waarover in hoger beroep de arrondissementsrechtbanken oordelen. Meestal wordt een zaak bij het gerechtshof behandeld door een meervoudige kamer.

De gerechtshoven zijn de *hoogste rechters* die oordelen over de feiten in een zaak. Daarna kunnen partijen in verband met de vraag of de wet en het recht op een zorgvuldige wijze zijn toegepast, nog in cassatie bij de Hoge Raad.

De gerechtshoven hebben een eigen *griffie* (administratieve afdeling).

Het openbaar ministerie bij de gerechtshoven is georganiseerd in vijf *parketten*. Binnen het gerechtelijk parket heten de vertegenwoordigers van het openbaar ministerie *procureurs-generaal*.

De gerechtelijke parketten hebben dezelfde postadressen als de gerechtshoven te Amsterdam, Arnhem, Den Haag, Den Bosch en Leeuwarden.

Hoge Raad

De Hoge Raad is de hoogste rechterlijke instantie in Nederland.

De uitspraken van de Hoge Raad zijn heel belangrijk voor de vraag wat als geldend recht kan worden aangemerkt. De uitspraken van de Hoge Raad hebben een rechtsvormende functie en zijn daarmee bepalend voor de mogelijkheden van lagere rechters in latere zaken. Daarnaast hebben zij een controlerende functie (bestaande uit correctie van uitspraken van lagere rechters). De Hoge Raad is gevestigd in Den Haag en heeft een eigen griffie.

De hoogste vertegenwoordiger van het openbaar ministerie bij de Hoge Raad heet (net als bij de gerechtshoven) *procureur-generaal*. Bijzonder aan de mogelijkheden die de procureur-generaal heeft, is om een zogenaamde *cassatie in het belang der wet* in te stellen. Dit betekent dat de gevraagde uitspraak geen gevolgen heeft voor betrokken partijen maar noodzakelijk wordt geacht voor de uitleg van een stuk wetgeving.

De procureur-generaal bij de Hoge Raad heeft hetzelfde postadres als de Hoge Raad.

8.3 Strafrecht: omschrijving en relevante wetboeken

Wat is strafrecht?

Het strafrecht bestaat uit een systeem van regels dat gedragingen strafbaar stelt die een samenleving, vertegenwoordigd door de overheid, op een bepaalde tijd en plaats niet wenst te tolereren en daarom wil sanctioneren. Deze gedragingen zijn vastgelegd in *delictomschrijvingen*.

Ook wordt in het strafrecht geregeld waar de sancties uit kunnen bestaan, hoe de regels moeten worden toegepast (procedures) en wie welke bevoegdheid heeft in het handhaven van het (straf)recht. Het strafrecht richt zich op het regelen van verhoudingen tussen individuele burgers (verdachten van strafbare feiten) en de overheid/samenleving.

Tot de *strafrechtspleging* (de praktijk van het strafrecht) worden alle instellingen gerekend die dit geheel van regels en procedures uitvoeren. Daartoe behoren de politie, andere (bijzondere) opsporingsdiensten, het openbaar ministerie en de strafrechter.

Een strafrechtelijke vervolging wordt primair ingesteld vanuit het *algemeen belang*: het belang voor de samenleving als geheel. De vertegenwoordiger van de overheid/samenleving is het openbaar ministerie, in de persoon van de officier van justitie⁶. *Het slachtoffer van een delict is dan ook geen officiële partij in het strafproces.*

De rol van het slachtoffer in het strafproces is beperkt tot die van aangever en getuige en eventueel benadeelde partij.

De laatste jaren is er echter wel meer aandacht gekomen voor het slachtofferbelang binnen het strafproces. Officiëren van justitie betrekken het belang van het slachtoffer steeds vaker in hun afweging om tot vervolging van een verdachte over te gaan. Ook zijn er meer mogelijkheden gekomen voor het slachtoffer om binnen het strafproces een schadevergoeding te vragen. Dit vragen wordt in het strafproces ook wel het 'voegen' van de benadeelde partij genoemd (zie hierover paragraaf 10.5.3).

Wetboek van Strafrecht (WvSr)

Dit wetboek bevat het materiële strafrecht. Dat wil zeggen dat daarin de gedragingen staan die in Nederland strafbaar zijn gesteld (delictomschrijvingen). Ook zijn hierin beschreven alle straffen en maatregelen die kunnen worden opgelegd.

Wetboek van Strafvordering (WvSv)

Dit wetboek bevat het formele strafrecht. Dat wil zeggen dat hierin allerlei procesregels in het strafrecht zijn vastgelegd. Het zijn de spelregels (met name gericht op opsporing en vervolging) voor de toepassing van het strafrecht. Ook zijn hierin de rechten en plichten van verdachten en van slachtoffers van misdrijven (onder meer de voegingsprocedure) te vinden.

8.4 Civiel recht: omschrijving en relevante wetboeken

Wat is civiel recht?

Het civiele recht is een systeem van regels dat een burger kan aanspreken indien zij/hij schade heeft geleden als gevolg van gedrag van een andere burger of rechtspersoon. Dit gedrag hoeft niet strafbaar te zijn volgens het Wetboek van Strafrecht. In het civiele recht draait het om de vraag of de verdachte (in het civiele recht: de *gedaagde* of *schadeveroorzaker*) aansprakelijk is voor een *onrechtmatige daad* gepleegd jegens het slachtoffer (in het civiele recht: de *benadeelde* of *eiser*). Als de rechter vaststelt dat dit het geval is, dan dient de gedaagde de benadeelde daarvoor te compenseren. Vaak gaat het daarbij om het betalen van een schadevergoeding, maar het slachtoffer (de eiser) kan ook andere voorzieningen eisen zoals een straat- of contactverbod.

⁶ Zo heet de vertegenwoordiger van het openbaar ministerie bij de 19 arrondissementsrechtbanken. Bij de 5 gerechtshoven (hoger beroep) heet deze vertegenwoordiger procureur-generaal en bij de Hoge Raad (cassatie) advocaat-generaal.

Het Burgerlijk Wetboek (BW)

Dit wetboek bevat het materiële civiele recht. Dat wil zeggen alle rechtsregels die bepalen wat het recht is, hoe rechten en de verhoudingen tussen particuliere personen geregeld zijn en waar iemand aanspraak op kan maken (onder meer eigendom, overeenkomsten, onrechtmatige daad).

Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (WvRv)

Dit wetboek bevat het formele civiele recht. Het gaat om alle procesregels die bepalen hoe het civiele recht moet worden toegepast. Ook hier zijn het de spelregels aan de hand waarvan rechten die in het materiële civiele recht zijn benoemd, door een belanghebbende tot gelding kunnen worden gebracht.

9

De strafwetgeving

Dit hoofdstuk behandelt de artikelen in het Wetboek van Strafrecht die betrekking hebben op seksueel geweld en de artikelen die veel gebruikt worden bij vrouwenmishandeling. Speciale aandacht wordt geschonken aan de artikelen die betrekking hebben op de zware zedendelicten (artikelen 242 tot en met 249 WvSr). Dit zijn ook de artikelen die in 1991 ten dele vernieuwd zijn, met de bedoeling extra en meer adequate bescherming te bieden aan slachtoffers – en dan met name de meer kwetsbaren onder hen. De overige delictomschrijvingen worden slechts beknopt beschreven. In de bijlagen 3.2. en 3.3 bij dit deel zijn de volledige wetsteksten van alle zedenwetten terug te vinden. In bijlage 3.4 is een overzicht opgenomen van de wetsartikelen die veel worden toegepast bij vrouwenmishandeling.

9.1 De zware zedendelicten: artikelen 242 tot en met 249

De artikelen 242 tot en met 249 van het Wetboek van Strafrecht maken deel uit van Titel XIV betreffende de misdrijven tegen de zeden. Het gaat met name om zware zedendelicten. Voor elk wetsartikel geldt dat het van toepassing is (kan zijn), als voldaan is aan een aantal in het wetsartikel omschreven voorwaarden.

9.1.1 Overzicht van de artikelen 242-249

Onderstaand wordt weergegeven op welk type delict de artikelen 242-249 betrekking hebben. In bijlage 3.2 is de volledige wetstekst na te zoeken.

artikel 242	verkrachting
artikel 243	gemeenschap met wilsonbekwame
artikel 244	gemeenschap met iemand beneden de 12 jaar
artikel 245	gemeenschap met iemand van 12 tot 16 jaar
artikel 246	aanranding
artikel 247	ontucht met wilsonbekwame of kind tot 16 jaar
artikel 248	strafverzwaring bij zwaar lichamelijk letsel of dood
artikel 248	ter verleiding van minderjarigen
artikel 249	ontucht met misbruik van gezag

De artikelen 242-249 kunnen als volgt gegroepeerd worden:

- A. artikelen die betrekking hebben op seksueel geweld tegen mensen van 16 jaar en ouder die *niet* wilsonbekwaam zijn
- B. artikelen die betrekking hebben op seksueel geweld tegen minderjarigen (tot 18 jaar)
- C. artikelen die betrekking hebben op wilsonbekwame slachtoffers: dat wil zeggen bewusteloos, lichamelijk onmachtig of geestelijk gebrekkig ontwikkeld of gestoord op het moment dat het delict gepleegd werd.

9.1.2 Drie stroomschema's

Voor elk van deze slachtoffergroepen is een stroomschema opgesteld waarin nagezocht kan worden welk artikel mogelijk van toepassing is. Nadrukkelijk geldt dat het om *mogelijke* toepasbaarheid gaat: soms moet nog aan bepaalde aanvullende eisen

worden voldaan. Bovendien moet een en ander ook bewijsbaar zijn en nog *niet verjaard* zijn (zie ook paragraaf 9.3).

9.1.3 Keuze van het juiste stroomschema

Welk stroomschema van toepassing is, is afhankelijk van de kenmerken van het slachtoffer (op het moment dat het delict werd gepleegd).

Schema A. Wilsbekwame slachtoffers van 16 jaar en ouder

Dit schema geldt voor slachtoffers die, op het moment dat het delict gepleegd werd, voldoen aan twee criteria:

- a. het slachtoffer was 16 jaar of ouder én
- b. het slachtoffer was op dat moment *niet*
 - bewusteloos⁷ óf
 - lichamelijk onmachtig (lichamelijk gehandicapt) óf
 - gebrekkig ontwikkeld (verstandelijk gehandicapt) óf
 - ziekelijk gestoord in haar/zijn geestvermogens (ernstige psychische problemen).

Als één van deze laatste vier criteria wel opgaat, dan geldt schema C.

Schema B. Slachtoffers van 0-18 jaar

Dit schema geldt voor alle slachtoffers die, op het moment dat het delict gepleegd werd, niet ouder waren dan 18 jaar.

Schema C. Wilsbekwame slachtoffers

Dit schema geldt voor alle slachtoffers die, op het moment dat het delict werd gepleegd, voldoen aan één of meer van de eerder genoemde vier criteria:

- bewusteloosheid
- lichamelijke onmacht
- gebrekkige ontwikkeling
- ziekelijke stoornis van de geestvermogens

Het zal de lezer duidelijk zijn dat een slachtoffer binnen de criteria van meer schema's kan vallen: op een 15-jarige verstandelijk gehandicapte zijn bijvoorbeeld zowel schema B als schema C van toepassing. Bij de toepassing van strafwetten geldt als algemene regel dat *specifieke wetgeving vóór algemene wetgeving gaat*. Bij twijfel tussen schema B en schema C zal dus meestal gelden dat schema C toegepast moet worden.

9.1.4 Gebruik van de stroomschema's

In de stroomschema's komen steeds bepaalde vragen terug, namelijk:

- was er sprake van *dwang*?
- was er sprake van *misbruik van gezag*?
- was er sprake van *seksueel binnendringen*?
- was er sprake van het dulden of plegen van *ontuchtige handelingen*?
- de vraag naar de *leeftijd* van het slachtoffer

Hieronder wordt toegelicht aan welke criteria voldaan moet zijn om de vragen met 'ja' te kunnen beantwoorden. In de overige gevallen is het antwoord 'nee'.

Dwang

Hiervan is sprake bij:

- gebruik van (fysiek) geweld
- dreiging met geweld

⁷ Als het slachtoffer door de dader bewusteloos of onmachtig gemaakt is, dan is er sprake van geweld, en is schema A wel van toepassing.

- een andere feitelijkheid die als dwangmiddel kan worden aange-merkt (bijvoorbeeld dreigen met ontslag)⁸.

Misbruik van gezag

Doorslaggevend is hierbij de *relatie* tussen de verdachte en het slachtoffer. De wet noemt de volgende mogelijke relaties:

- Het slachtoffer is een kind, stiefkind, pleegkind of pupil van de verdachte.
- Het slachtoffer is aan de zorg, opleiding of waakzaamheid van de verdachte toevertrouwd.
- Het slachtoffer is een bediende of ondergeschikte van de verdachte.
- De verdachte is een ambtenaar aan wiens gezag het slachtoffer onderworpen is of aan wiens waakzaamheid het slachtoffer is toevertrouwd of aanbevolen.
- De verdachte is een bestuurder, geneeskundige, onderwijzer, beambte, opzichter of bediende in een gevangenis, rijkswerkinrichting, rijksinrichting voor kinderbescherming, weeshuis, ziekenhuis of instelling van weldadigheid en het slachtoffer is opgenomen in die instelling.
- De verdachte is werkzaam in de gezondheidszorg of de maatschappelijke zorg en het slachtoffer is diens patiënt of cliënt.

Waar het steeds om gaat is dat het slachtoffer in een situatie zit ten opzichte van de verdachte waarin zij/hij niet vrij is en/of zich niet vrij voelt om zelf aan te geven wat zij/hij zelf wil en niet wil⁹.

Seksueel binnendringen

Dit kan vaginaal, oraal of anaal geschieden. Binnendringen kan geschieden met: de penis, een ander lichaamsdeel (vinger, hand) of een voorwerp¹⁰.

Ontuchtige handelingen

Dit 'vage' begrip wordt als volgt omschreven: "handelingen die het geslachtsleven betreffen, met wellustige bedoelingen geschieden en het normaal ontwikkelde zedelijkheidsgevoel krenken".

Leeftijd van het slachtoffer

De leeftijd van de verdachte kan bepalend zijn voor de vraag welk wetsartikel van toepassing is.

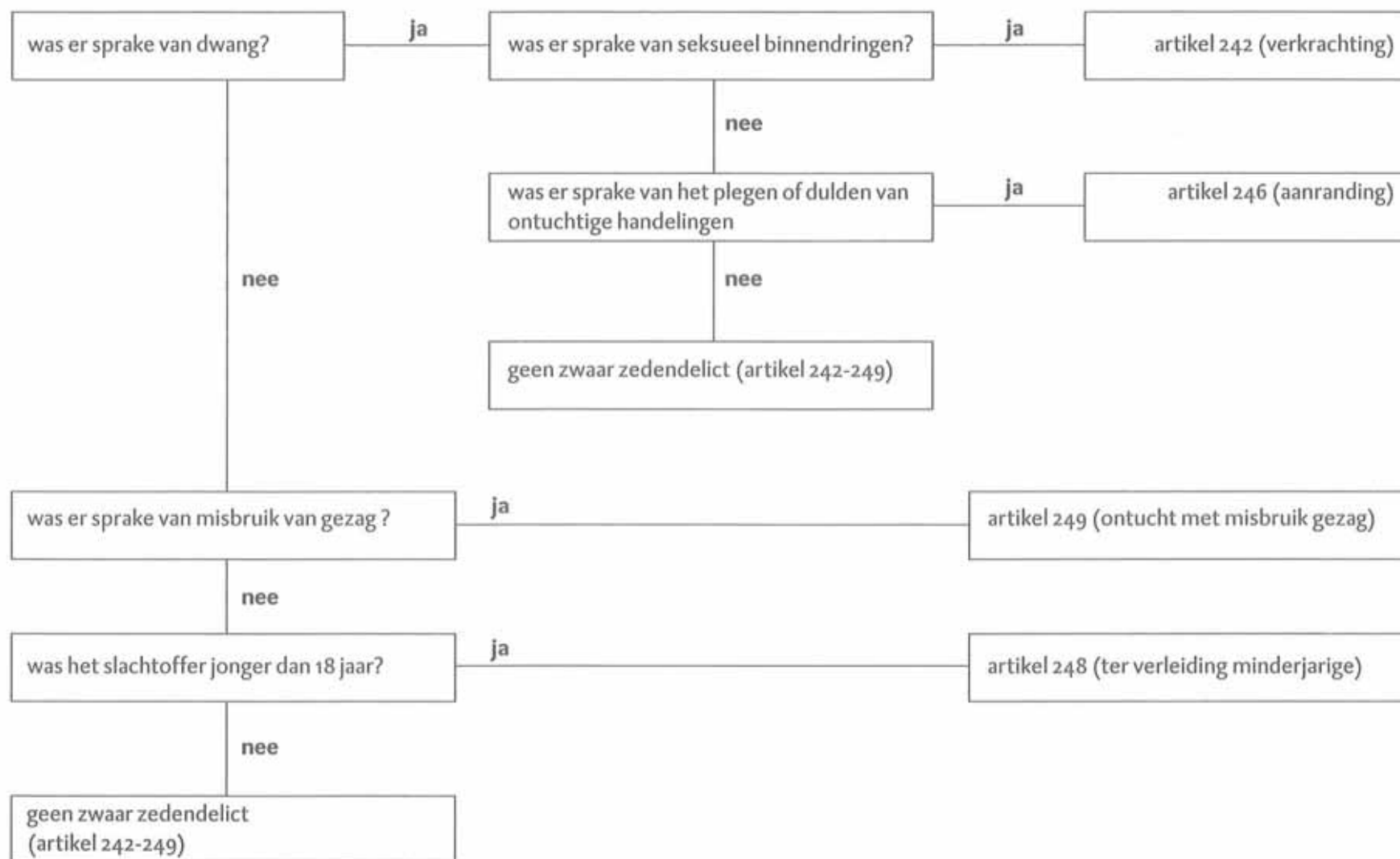
Voor de meeste (zware) zedendelicten geldt dat niet vereist is dat de verdachte ook wist hoe oud het slachtoffer was toen het delict gepleegd werd. Deze 'absolute bescherming' (van het slachtoffer) geldt voor de artikelen 244 (gemeenschap met kind tot 12 jaar), 245 (gemeenschap met 12-16 jarige), 247 (ontucht met minderjarige) en 249 (ontucht met misbruik van gezag). Voor artikel 248ter (verleiding minderjarigen) geldt dat aangetoond moet worden dat de verdachte wist dat het slachtoffer minderjarig was, of dat deze dat *redelijkerwijs kon vermoeden*".

• 8 Hoge Raad 29 november 1994, NJ 1995, nr. 201; Rechtbank Leeuwarden, 4 april 1996, RN 1996 nr. 593; Hof Leeuwarden, 10 maart 1997, RN 1997, nr. 721 m.n.t. Katinka Lünemann en Nicolle Seegers. • 9 Hoge Raad, 9 oktober 1990; Hoge Raad, 17 oktober 1995, RN 1996, nr. 629; Hoge Raad, 28 april 1992 en Hoge Raad, 1 oktober 1991, RN 1991, nr. 208. Alle uitspraken zijn te vinden op de CWI-databank van de Juridische Bibliotheek, Select, deel 3 van Kluwer.

• 10 Zie hiervoor Hoge Raad, 2 mei 1995, RN 1996, nr. 541, m.n.t. Renée Kool en Hoge Raad, 22 februari 1994, RN 1995, nr. 475 en Hof Arnhem, 19 juli 1993, RN 1995, nr. 474.

• 11 Deze eis geldt ook voor de strafbepaling op het aanbieden van porno aan jeugdigen (tot 16 jaar – artikel 240a) en voor kinderporno (artikel 240b).

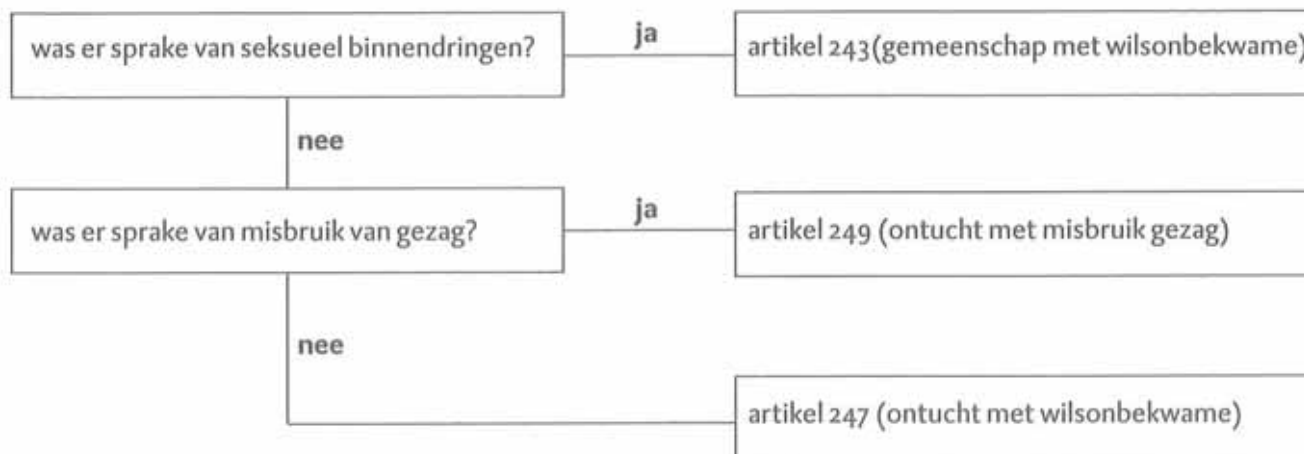
*Stroomschema A. Slachtoffer is wilsbekwaam en 16 jaar
of ouder op het moment van plegen van het delict*

Stroomschema B. Slachtoffer was jonger dan 18 jaar op het moment van het plegen van het delict

Stroomschema C. Slachtoffer is wilsonbekwaam (bewusteloos, onmachtig, geestelijk gestoord) op het moment dat het delict gepleegd is

Schema 1 Maximale gevangenisstraffen en vervolgbaarheid per delict

artikel WvSr	delictomschrijving	max. gevangenisstraf en vervolgbaarheid	verzwarende omstandigheden	
			zwaar lichamelijk letsel	dood
239	schennis van de eerbaarheid	3 maanden, ambtshalve*	—	—
240	verspreiding porno	2 maanden, ambtshalve	—	—
240a	vertoning porno aan personen tot 16 jaar	2 maanden, ambtshalve	—	—
240b	maken/verspreiden kinderporno (kinderen tot 16 jaar)	4 jaar, ambtshalve 6 jaar, ambtshalve (in geval van gebruik voor commerciële doeleinden)	—	—

artikel WvSr	delictomschrijving	max. gevangenisstraf en vervolgbaarheid	verzwarende omstandigheden	
			zwaar lichamelijk letsel	dood
242	verkrachting	12 jaar, ambtshalve	—	15 jaar
243	gemeenschap met wilsonbekwame	8 jaar, ambtshalve	12 jaar (art.248)	15 jaar (art.248)
244	gemeenschap met kind tot 12 jaar	12 jaar, ambtshalve	—	15 jaar
245	gemeenschap met kind van 12-16 jaar	8 jaar, op klacht	12 jaar (art.248) en ambtshalve**	15 jaar (art.248) en ambtshalve**
246	aanranding	8 jaar, ambtshalve	12 jaar (art.248)	15 jaar (art. 248)
247	ontucht met wilsonbekwame of kind	6 jaar • wilsonbekwame en kind-12 jaar, ambtshalve • kind 12-16 jaar, op klacht	12 jaar en ambtshalve**	15 jaar en ambtshalve**
248	ter verleiding minder-jarige (-18) van onbesproken gedrag	4 jaar, op klacht	—	—
249	ontucht met misbruik gezag	6 jaar, ambtshalve	—	—
250	koppelarij (souteneurschap)	250/1: 3-4 jaar 250/2: 1/3 verhoging ambtshalve	—	—
250bis	bordeel houden	1 jaar, ambtshalve	—	—

* Ambtshalve vervolgbaar betekent dat de officier van justitie zelf kan besluiten tot een vervolging; een klacht (verzoek tot vervolging) van het slachtoffer is daarvoor niet nodig. Een aangifte is echter wel zeer wenselijk, anders zou het delict alleen bewijsbaar zijn op grond van redenen van wetenschap ('van horen zeggen') door de politie.

** Als deze verzwarende omstandigheid geldt, dan vervalt het klachtvereiste en wordt het delict ambtshalve vervolgbaar.

9.2 De overige relevante artikelen in de strafwetgeving

Naast de hiervoor beschreven artikelen van de zedenwetgeving, die betrekking hebben op de belangrijkste (zware) zedendelicten, is nog een aantal andere strafwetartikelen relevant als we het hebben over seksueel geweld in brede zin. Het betreft:

- De overige zedenwetten, die onder meer gaan over porno en prostitutie. De tekst van deze zedenwetten is integraal opgenomen in bijlage 3.3 bij dit deel.
- Artikelen uit de strafwetgeving die veel gebruikt worden bij vrouwenmishandeling. Van deze artikelen is een overzicht opgenomen in bijlage 3.4 bij dit deel.

9.3 Verjaring van de zedendelicten

Met verjaring wordt bedoeld op de termijnen waarbinnen een vervolging tegen de verdachte (strafrecht) of een schadevergoedingsactie tegen de schadeveroorzaker (civiel recht) nog ingesteld kan worden. Voor civielrechtelijke verjaring wordt verwezen naar paragraaf 11.4.

9.3.1 Strafrechtelijke verjaring

Het bepalen van de verjaring is meestal een ingewikkelde zaak: als een geval van seksueel misbruik niet actueel (niet recent gebeurd) is, dan moet hierover altijd overleg gevoerd worden met een politiefunctionaris of juridisch deskundige (advocaat). Voor het vaststellen van de strafrechtelijke verjaringstermijn zijn vier elementen bepalend.

1. *De maximale straf (strafmaat) die in het Wetboek van Strafrecht op het overtreden delict is gesteld.*

Deze maximale strafmaten zijn op te zoeken in schema 1 (pagina 20):

- Voor een delict waarop niet meer dan 3 jaar gevangenisstraf is gesteld, is de verjaringstermijn 6 jaar.
- Voor een delict waarop meer dan 3 maar niet meer dan 10 jaar is gesteld, is de verjaringstermijn 12 jaar.
- Voor een delict waarop meer dan 10 jaar gevangenisstraf is gesteld, is de verjaringstermijn 15 jaar.

NB. Er kan sprake zijn van een *strafverzwarende omstandigheid* die de strafmaat verhoogt (zie schema 1).

2. *Het tijdstip waarop het delict is gepleegd (artikel 71 WvSr).*

In de regel geldt dat vanaf het moment van plegen de verjarings-termijnen gaan lopen.

3. *De leeftijd van het slachtoffer (artikel 71 WvSr).*

De leeftijd van het slachtoffer is van belang voor de vraag of er sprake is van een zogenaamde uitgestelde verjaring. Bij wetswijziging van 1 september 1994 is bepaald dat de verjaringstermijn pas gaat lopen op het moment dat het minderjarige slachtoffer meerderjarig wordt. Dit geldt voor alle delicten die op 1 september 1994 nog niet verjaard waren.

4. *De leeftijd van de verdachte (artikel 77d, lid 1 en 2 WvSr).*

De leeftijd van de verdachte is van belang voor de vraag of er een korting berekend wordt over de termijnen genoemd onder de punten 1 en 2. Voor delicten gepleegd voor 1 september 1995 bedraagt de korting 2/3 voor minderjarige verdachten van 12 tot 18 jaar. Voor delicten gepleegd na 1 september 1995 bedraagt de korting 1/2 voor minderjarige verdachten van 12 tot 16 jaar.

Verlenging van verjaringstermijnen (stuiting)

In het strafrecht kunnen de termijnen van verjaring alleen worden verlengd (gestuit) door een daad van vervolging door de officier van justitie. Een slachtoffer van seksueel geweld heeft daar geen

andere invloed op dan door het doen van een tijdige aangifte. *Slachtoffers van seksueel geweld moeten zich overigens niet laten weerhouden om, ook als de verjaringstermijn al verstreken lijkt, toch melding te doen van het delict en zo mogelijk aangifte. De rechterlijke uitspraken geven namelijk een grote variatie te zien in de beoordeling van verjaringstermijnen.*

9.4 Klachtdelicten

In de zedelijkheidswetgeving is een aantal artikelen opgenomen waarin delicten omschreven staan die slechts na een klacht van het slachtoffer (of een andere klachtgerechtigde) vervolgbaar zijn. Het slachtoffer wordt in die gevallen zelf de keuze gelaten of een verdachte vervolgd moet worden of niet. Het betreft de volgende artikelen:

- Seksueel binnendringen buiten echt van een kind tussen 12 en 16 jaar (artikel 245 WvSr).
- Plegen van ontuchtige handelingen buiten echt met een kind tussen 12 en 16 jaar (artikel 247 WvSr).
- Door giften of beloften van geld of goed, misbruik van uit feitelijke verhoudingen voortvloeiend overwicht of misleiding een minderjarige van onbesproken gedrag opzettelijk bewegen tot het plegen of dulden van ontuchtige handelingen (artikel 248ter WvSr).

Bij klachtdelicten is een aangifte alleen dus niet voldoende aanleiding tot vervolging. Het ontbreken van een klacht is een vormfout die tot niet-ontvankelijkheid van de officier van justitie kan leiden; de vervolging strandt¹². Als blijkt dat het slachtoffer wel vervolging heeft gewild maar dat dit niet expliciet tot uitdrukking is gekomen in een klacht, is dat een zware sanctie.

Indienen van een klacht

Een klacht houdt in dat het slachtoffer (of een andere klachtgerech-

tigde) een expliciet verzoek indient om tot vervolging over te gaan (artikel 164, lid 1 WvSr). Het indienen van een klacht is niet verplicht. Een ingediende klacht kan binnen 8 dagen door het slachtoffer worden ingetrokken (artikel 67 WvSr). Zonder klacht of na intrekken van een ingediende klacht kan het openbaar ministerie niet vervolgen¹³.

Klachtgerechtigden

Naast het slachtoffer zelf zijn ook de wettelijke vertegenwoordiger(s) en de Raad voor de Kinderbescherming tot het indienen van een klacht bevoegd.

Klachttermijn

In zijn algemeenheid geldt dat een klacht kan worden ingediend binnen een termijn van 3 maanden nadat de klachtgerechtigde kennis heeft genomen van het gepleegde feit. Voor de zedendelicten die alleen op klacht vervolgbaar zijn geldt echter een uitzondering: de verjaringstermijn voor het indienen van een klacht is gelijk aan de voor het delict geldende verjaringstermijn. De wetswijziging van 1 september 1994 betekent voor genoemde klachtdelicten (alle met minderjarige slachtoffers) dat de klachttermijn gaat lopen op het moment van meerderjarig worden van het slachtoffer en dat de klachttermijn even lang is als de verjaringstermijn van dat delict.

• 12 Overigens lijkt in de praktijk van de rechtspraak deze eis wat te worden afgezwakt. In een uitspraak van de Hoge Raad (NJ 1993, 722) over een ontuchtzaak (artikel 247 WvSr.) wordt het voldoende gevonden dat uit het proces-verbaal blijkt dat de wettelijk vertegenwoordiger tijdens de aangifte heeft verklaard 'dat de politie een onderzoek instelt naar hetgeen er aan seksueel misbruik (...) is gebeurd. Ik wil graag dat de politie daarvan proces-verbaal opmaakt'. Hieruit kan worden afgeleid dat een uit de aangifte blijkende expliciete wens van een slachtoffer tot vervolging van een klachtdelict voldoende is. • 13 Dit in tegenstelling tot een aangifte: een eenmaal gedane aangifte kan niet worden ingetrokken.

10

Positie, rechten en plichten van slachtoffers in het strafrecht (wet- en regelgeving)

In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van wettelijke bepalingen en richtlijnen waarin de positie, rechten en plichten van (zeden)slachtoffers in het strafrecht geregeld zijn.

Leeswijzer

In paragraaf 10.1 worden de belangrijkste richtlijnen en circulaire's die voor slachtoffers van seksueel geweld van belang zijn, op een rijtje gezet. In de daaropvolgende paragrafen worden deze wetten en richtlijnen op onderdelen uitgewerkt:

- richtlijnen over informatieverschaffing (10.2)
- richtlijnen over bejegening van slachtoffers (10.3)
- richtlijnen over schadebemiddeling (vóór de strafzitting) (10.4)
- regelingen rond schadevergoeding in het strafproces (10.5).

Afsluitend wordt aandacht besteed aan:

- klachtregelingen ten aanzien van het optreden van politie en justitie (10.6)
- het recht op inzage in processtukken (10.7)

Richtlijnen en wettelijke bepalingen

In dit hoofdstuk wordt een onderscheid gemaakt tussen richtlijnen en wettelijke bepalingen. Wettelijke bepalingen bieden het slachtoffer meer zekerheid en houvast dan richtlijnen. Wetsartikelen zijn immers door het slachtoffer afdwingbaar via de rechter. Richtlijnen

zijn (gepubliceerde) dienstaanwijzingen voor functionarissen werkzaam bij politie en justitie. Ze zijn niet afdwingbaar bij de rechter. Wel kan het zo zijn dat door het negeren van een richtlijn de belangen van het slachtoffer geschonden worden. Dan ontstaat er een aansprakelijkheid voor geleden schade (op grond van nalatigheid van politie of justitie).

10.1 Overzicht van relevante richtlijnen/circulaire's

Richtlijn De Beaufort

De werkgroep aangifte seksuele misdrijven (werkgroep-De Beaufort) heeft in 1981 een rapport uitgebracht waarin zij aanbevelingen doet aan politie en justitie hoe om te gaan met slachtoffers van seksueel geweld die aangifte willen doen. Deze aanbevelingen hebben de basis gevormd voor een ministeriële circulaire 'Conclusies en aanbevelingen voor de bejegening van slachtoffers van seksuele misdrijven' van de ministers van Binnenlandse Zaken en Justitie aan de Procureurs-Generaal¹⁴. De circulaire werd op 1 maart 1986 van kracht en wordt ook wel aangehaald als de *richtlijn De Beaufort*. In deze circulaire worden de belangen van slachtoffers van seksueel geweld afgewogen tegen de belangen die gemoeid zijn met opsporing en vervolging. Als beide strijdig zijn, gaan de belangen van slachtoffers van seksueel geweld voor. De richtlijn De Beaufort richt zich met name op de *bejegening* van slachtoffers van seksueel geweld.

* 14 De circulaire is gepubliceerd in de *Staatscourant*, 1986, 33.

Richtlijn (en wet) Terwee

De richtlijn Terwee (officieel richtlijn Slachtofferzorg geheten) vloeit voort uit de werkzaamheden van de Commissie Wettelijke Voorzieningen Slachtoffers in het Strafproces, die in 1988 haar eindrapport uitbracht. De taak van de commissie was om onderzoek te doen naar de verruiming van de mogelijkheden voor schadevergoeding aan slachtoffers in het strafrecht. Een en ander heeft geleid tot een wetswijziging die per 1 april 1995 in werking is getreden.

Omdat met de invoering van de wet Terwee de positie van slachtoffers in het strafproces is verbeterd, moest ook de richtlijn Vaillant bijgesteld worden¹⁵. De richtlijn Terwee heeft deze oude richtlijn vervangen. De richtlijnen Terwee en Vaillant verschillen inhoudelijk niet heel veel van elkaar. In de nieuwe richtlijn zijn de *informatietaak* (met name waar het gaat om aspecten van schadevergoeding) en de *schadebemiddelingstaak* (schadebemiddeling vóór de strafzitting) voor politie en openbaar ministerie verder aangescherpt. Daarnaast blijft de richtlijn De Beaufort van kracht.

10.2 Richtlijnen over informatieverschaffing

De richtlijn Terwee maakt duidelijk wat er rond informatieverschaffing van politie en openbaar ministerie aan slachtoffers verwacht kan worden.

Politie

Een slachtoffer van seksueel geweld kan van een politiefunctionaris verwachten dat deze informatie verschaft over:

- De verdere gang van zaken in het strafproces (daarvoor is onder meer een informatiebrochure beschikbaar¹⁶).
- De mogelijkheden voor schadevergoeding in het strafrecht (onder meer in de vorm van een voorlichtingsfolder¹⁷).
- Indien nodig: adressen en mogelijkheden voor verdere hulpverlening.

- Indien het slachtoffer aangegeven heeft schadevergoeding te willen of op de hoogte te willen blijven van de gang van zaken: het verloop van de zaak en belangrijke vorderingen in het opsporingsonderzoek inclusief de datum van inzending van het dossier naar het openbaar ministerie.

Openbaar ministerie

Een slachtoffer van seksueel geweld kan, op grond van de richtlijn Terwee van het openbaar ministerie, verwachten dat er informatie wordt verschaft over:

- Het feit dat er een verdachte bekend is geworden en het parketnummer waaronder en de datum waarop de zaak is ingeschreven op het parket.
- De mogelijkheid een gesprek te hebben met de behandelend officier van justitie.
- Indien het slachtoffer aangegeven heeft schadevergoeding te willen of op de hoogte te willen blijven van de gang van zaken: informatie over alle relevante beslissingen in de strafzaak als ook de plaats, datum en tijdstip (en eventuele schorsing) van de zitting.
- Indien het slachtoffer aangegeven heeft schadevergoeding te willen: bij een beslissing om niet verder te vervolgen de reden daarvoor geven en wijzen op de mogelijkheid een klacht in te dienen bij het gerechtshof¹⁸.

• 15 Hierin zijn de aanbevelingen verwerkt van de werkgroep justitieel beleid en slachtoffer (werkgroep-Vaillant, 1985). Die aanbevelingen betroffen de informatieverstrekking aan, de bejegening van en het bevorderen van schadevergoeding aan het slachtoffer door politie en justitie. De richtlijn gold in eerste instantie alleen voor slachtoffers van ernstige misdrijven, maar de werking ervan werd een jaar later (op 1 april 1987) uitgebreid naar alle slachtoffers van misdrijven plus overtredingen met ernstige gevolgen. • 16 'Seksueel geweld. Wat kunt u verwachten van hulpverlening, politie en justitie', een uitgave van het ministerie van Justitie. • 17 'Slachtofferhulp en Schadevergoeding', een uitgave van het ministerie van Justitie. • 18 Zie paragraaf 15.2.

Indien het door de politie ingezonden proces-verbaal onvolledig is op de punten van de vraag of het slachtoffer op de hoogte wenst te blijven en/of schadevergoeding wenst via het strafproces, dan doet het openbaar ministerie navraag bij het slachtoffer om een en ander aangevuld te krijgen.

10.3 Richtlijnen over bejegening

Voor de bejegening van slachtoffers van seksueel geweld door de politie is met name de richtlijn De Beaufort van belang. Daarin is uitgebreid beschreven wat een zorgvuldige bejegening van deze slachtoffers inhoudt. Voor de bejegening door het openbaar ministerie gedurende de vervolgingsfase geeft de richtlijn Terwee houvast. De richtlijnen zijn ingedeeld naar de fasen van aangifte, opsporing en vervolging.

Aangifte

Een slachtoffer van seksueel geweld mag met betrekking tot de bejegening van de politie rond de aangifte verwachten dat:

- zij/hij keuze heeft voor een mannelijke of vrouwelijke verbalisant.
- op haar/zijn verzoek een vertrouwenspersoon bij de aangifte aanwezig mag zijn, tenzij vrijuit spreken bij aangifte daardoor belemmerd wordt of de vertrouwenspersoon nog als getuige gehoord moet worden.
- een op zedenzaken gespecialiseerde functionaris wordt ingezet dan wel de zaak zo spoedig mogelijk aan zo'n functionaris wordt overgedragen.
- vervolcontacten door steeds dezelfde functionaris plaatsvinden.
- als zij/hij geen verder contact met de politie wil deze wens wordt geëerbiedigd.
- de politie terughoudend is met rapporteren naar de pers en de identiteit van het slachtoffer niet wordt verstrekt.

- de aangifte plaatsvindt in een daarvoor geschikte of speciaal ingerichte gespreksruimte.
- als het slachtoffer op een andere plaats verhoord wenst te worden dat deze wens zoveel mogelijk wordt gehonoreerd.
- er indien gewenst of nodig adequaat en deskundig wordt verwezen voor opvang in de eigen omgeving of voor verdere hulpverlening.
- als het slachtoffer niet wenst mee te werken aan het voor het bewijs van verkrachting benodigde onderzoek, de verbalisant bij aangifte reeds bekijkt of het feit kan vallen onder de omschrijving van een ander (ernstig) zedendelict.
- bij de aangifte geen vragen worden gesteld die de integriteit van het slachtoffer in twijfel trekken of het slachtoffer ter verantwoording roepen voor het gebeuren.
- bij een (voor het slachtoffer) bekende verdachte in de aangifte wordt vastgelegd hoe het slachtoffer denkt over strafvervolgning van de verdachte.

Opsporing

Als het slachtoffer van seksueel geweld aangifte heeft gedaan en het opsporingsonderzoek vindt plaats, dan mag zij/hij van de politie verwachten dat:

- bij een eventueel in te stellen onderzoek in de buurt of op de plaats van het delict de anonimiteit van het slachtoffer gewaarborgd is.
- de politie dit onderzoek waar mogelijk in burgerkleding en zonder gebruik van herkenbare politievoertuigen wordt verricht.
- bij inbeslagname van voorwerpen die het eigendom van het slachtoffer zijn (kleding bijvoorbeeld) eerst contact met het slachtoffer is.
- zij/hij toestemming moet geven voor een eventuele (spiegel)confrontatie met de verdachte en daarop grondig wordt

voorbereid; bijstand door een vertrouwenspersoon is mogelijk en directe confrontatie wordt vermeden.

Medisch onderzoek

Er kan in deze fase een medisch onderzoek noodzakelijk of gewenst zijn¹⁹. Het slachtoffer mag van de politie verwachten dat:

- deze het slachtoffer adviseert/de gelegenheid geeft een arts te raadplegen waarmee de politie vaste afspraken heeft.
- de bevindingen van de arts alleen na toestemming van het slachtoffer voor het opsporingsonderzoek gebruikt worden.
- ook ander medisch onderzoek ten behoeve van de opsporing slechts na toestemming van het slachtoffer geschiedt.

Vervolg

Wat een slachtoffer van seksueel geweld ten aanzien van de bejegening door het openbaar ministerie in de vervolgingsfase mag verwachten is:

- dat er op haar/zijn verzoek een gesprek met de behandelend officier van justitie kan plaatsvinden.
- dat de officier van justitie bij de beslissingen voor vervolging en afdoening rekening houdt met de (immateriële) belangen van het slachtoffer van seksueel geweld.

10.4 Richtlijnen over schadebemiddeling (in de fase vóór de strafzitting)

De richtlijnen die betrekking hebben op schadevergoeding aan het slachtoffer (richtlijn Terwee) zijn gericht op:

- het verzamelen van informatie ten behoeve van een latere schaderegeling
- het daadwerkelijk bemiddelen in de schade voordat het tot een strafzitting komt

Omdat het slachtoffer geen zelfstandige partij is in het strafproces, is zij/hij afhankelijk van de zorg waarmee functionarissen in het strafrechtelijk bedrijf omgaan met de belangen van het slachtoffer. Het slachtoffer van seksueel geweld is niet alleen aangever, maar ook *belanghebbende* en (psychisch en materieel) *benadeelde*.

Het belang van schadevergoeding voor het slachtoffer van seksueel geweld

De meeste slachtoffers van delicten zijn in eerste instantie meestal niet erg bezig met de materiële en financiële kanten van hun slachtofferschap. Uit praktijkervaringen blijkt echter dat op termijn het toegekend krijgen van een schadevergoeding een belangrijke rol kan spelen bij de (emotionele) verwerking van slachtoffers. Het kan een positieve bijdrage leveren omdat het slachtoffer zich erkend voelt als slachtoffer en benadeelde. Daarnaast kan het bijdragen aan het herstel van het vertrouwen in de samenleving.

Een ingewikkelde materie

Daar staat tegenover dat bij zedenzaken de vaststelling van de schade soms behoorlijk ingewikkeld kan zijn. Dat geldt met name voor de immateriële schade. De omvang van de (immateriële) schade wordt vaak pas op de langere termijn duidelijk. De aard van de schade in veel (zware) zedenzaken zal zich daarom vaak niet lenen voor schadebemiddeling door de politie. Ook bij een ontkennde verdachte, een ingewikkelde schadeclaim of een door de verdachte betwiste schade heeft schadebemiddeling door de politie minder kans op succes. In deze gevallen is het beter dat het slachtoffer van seksueel geweld bij een eventuele schaderegeling bijstand zoekt van een eigen procesvertegenwoordiger (een gespecialiseerde advocaat of medewerker van een Bureau voor

• 19 Dit medisch onderzoek wordt ook wel forensisch-medisch onderzoek genoemd. Zie verder paragraaf 15.6.1.

Rechtshulp of – in adviserende zin – Buro Slachtofferhulp). Indien er wel een schadebemiddeling ondernomen wordt, zijn de volgende aandachtspunten van belang:

- Bij het regelen van eenvoudige schade laat het slachtoffer *schriftelijk* vastleggen welke (materiële) schade wordt vergoed; daaraan kan het slachtoffer toevoegen dat zij/hij zich ten aanzien van eventuele andere (materiële of immateriële) schade-onderdelen *het recht voorbehoudt in de toekomst een nadere claim over resterende of latere schade in te dienen*.
- Een bemiddelende (politie)functionaris kan zich niet uitspreken over de juistheid van de hoogte van de geclaimde schade; daarvoor is andere bijstand nodig.
- In die gevallen waarin de schadeclaim te ingewikkeld is of de meningen van slachtoffer en verdachte uiteenlopen, is tussenkomst van twee procesvertegenwoordigers (onderhandelingsmodel) noodzakelijk.

Aangifte (politie)

Tijdens de aangifte mag het slachtoffer van seksueel geweld verwachten dat de politie:

- het slachtoffer wijst op de mogelijkheden voor schadevergoeding, waaronder de voeging als benadeelde partij (zie paragraaf 10.5.3) en daarbij het slachtoffer een voorlichtingsfolder uitreikt²⁰.
- het slachtoffer vraagt of zij/hij schadevergoeding wenst en van de gang van zaken na de aangifte op de hoogte gehouden wil worden.
- in het proces-verbaal van aangifte of in een bijlage²¹ expliciet gegevens opneemt over de wens tot schadevergoeding via het strafproces en hoeveel schade het slachtoffer heeft geleden.

Opsporing

In aansluiting op datgene wat bij de aangifte is, vermeld kan het slachtoffer tijdens de opsporingsfase verwachten dat de politie:

- in een zo vroeg mogelijk stadium bevordert dat er een schadevergoeding tot stand komt dan wel, indien partijen dat willen, zelf bemiddelt in de vergoeding van de schade indien deze schade van beperkte omvang en eenvoudig vast te stellen is; in het proces-verbaal wordt verslag gedaan van het feit of er al dan niet een schadebemiddeling of schadevergoeding heeft plaatsgevonden.
- in het proces-verbaal nadere feiten en omstandigheden vastlegt die van belang zijn voor het bevorderen van een schadevergoeding aan het slachtoffer.
- als de schade te ingewikkeld is voor schadebemiddeling, het slachtoffer voor bijstand en advies over schadevergoeding verwijst naar (gespecialiseerde) advocatuur, Bureau voor Rechtshulp of Buro Slachtofferhulp.

Vervolg

Zodra de zaak door de politie is ingezonden naar het openbaar ministerie, kan een slachtoffer van seksueel geweld daar terecht met vragen rond schadevergoeding. In dat verband mag zij/hij verwachten dat het openbaar ministerie:

- bij een onvolledig proces-verbaal nadere informatie inwint bij het slachtoffer over de wens tot schadevergoeding en de hoogte van de schade.

• 20 'Slachtofferhulp en schadevergoeding', uitgave van het ministerie van Justitie. • 21 In veel politieregio's wordt hiervoor gebruik gemaakt van slachtofferinformatieformulieren die aan het dossier worden toegevoegd.

- bij vervolgings- en afdoeningsbeslissingen rekening houdt met de wens tot schadevergoeding van het slachtoffer²².
- bevordert dat er een schaderegeling tot stand komt tussen slachtoffer en verdachte en bij vervolgingsbeslissingen daarmee rekening houdt²³.
- als een slachtoffer te kennen heeft gegeven zich te willen voegen als benadeelde partij, een speciaal voegingsformulier aan het slachtoffer stuurt.
- het slachtoffer of diens gemachtigde bij de wens tot voeging inzage geeft in de processtukken (artikel 51d WvSv).
- bij de afweging om een geldboete of een schadevergoedingsmaatregel te eisen de voorkeur geeft aan de maatregel.

In de praktijk verlopen de registratie van slachtoffergegevens, de overdracht van politie aan justitie en de toezending van voegingsformulieren niet altijd vlekkeloos. Het slachtoffer kan zich als belanghebbende te allen tijde zelf schriftelijk of telefonisch bij het openbaar ministerie melden als benadeelde partij of voor nadere informatie. Ook op de zitting zelf is een (mondelinge) voeging nog mogelijk.

10.5 Wettelijke bepalingen rond schadevergoeding in het strafproces

10.5.1 Inleiding

In paragraaf 10.4 is schadevergoeding aan de orde geweest in het kader van de *richtlijn Terwee* die met name de fase vóór de strafzitting regelt. Het gaat daarbij om *schadebemiddeling*, die voorafgaat aan een (eventuele) rechtszitting. In deze paragraaf (10.5) worden de wettelijke bepalingen behandeld waarin de *schadevergoeding in het strafproces* is geregeld. Dit is geregeld in de wet *Terwee*.

De wet Terwee

De wet *Terwee* omvat de wetswijziging die landelijk op 1 april 1995 is

ingevoerd ten behoeve van de rechten van slachtoffers van misdrijven in het strafrecht. De belangrijkste wijzigingen zijn:

- De regelgeving rond de voeging: het slachtoffer dat schadevergoeding wil vorderen via een voeging in het strafrecht heet voortaan benadeelde partij (vroeger beledigde partij); de mogelijkheden voor het slachtoffer om te voegen zijn aanzienlijk uitgebreid.
- Invoering van een schadevergoedingsmaatregel in het sanctie-arsenaal.
- Invoering in het sanctie-arsenaal van een maatregel van storting in een fonds ten behoeve van organisaties die steun bieden aan slachtoffers van misdrijven.
- Tegelijk zijn de mogelijkheden voor een aanvraag bij het Schadefonds Geweldsmisdrijven verruimd. Zie voor het Schadefonds paragraaf 7.3.1 in deel 2.

Deskundige juridische bijstand

Bij de afweging van de mogelijkheden voor schadevergoeding (via het strafrecht en via het civiele recht) kan het slachtoffer van seksueel geweld, zeker als de schadevordering ingewikkeld en

• 22 Dit betekent onder meer dat de officier van justitie als een verdachte meerdere zaken heeft gepleegd die op één zitting zullen worden behandeld, moet overwegen deze zaak niet 'ad informandum' op te voeren. De zaak wordt dan namelijk niet inhoudelijk op de strafzitting behandeld maar slechts ter informatie bijgevoegd. Het slachtoffer kan zich in zo'n zaak niet voegen als benadeelde partij. Besluit de officier van justitie de zaak toch ad informandum op te voeren dan krijgt het slachtoffer dat met opgave van redenen te horen. Voor het slachtoffer staat dan weer de mogelijkheid open een klacht in te dienen bij het gerechtshof tegen het niet vervolgen van de zaak. Zie daarvoor paragraaf 15.2 in deel 4. • 23 Op sommige arrondissementsparketten zijn daartoe schaderegelaars aangesteld; ook zijn vaak tussen netwerkpartners (Bureau voor Rechtshulp, Bureau Slachtofferhulp en Reclassering) afspraken gemaakt om te bevorderen dat er schaderegelingen tussen daders en slachtoffers tot stand gebracht worden. Overigens vragen zedendelicten om extra zorgvuldigheid bij de keuze van deskundige juridische bijstand.

omvangrijk is, het best overleggen met een in zedenzaken gespecialiseerde advocaat. Deze kan behulpzaam zijn bij het inventariseren van de voor- en nadelen van schadevergoeding langs strafrechtelijke dan wel civielrechtelijke weg. Zo kan het slachtoffer een afgewogen keuze maken. De Bureaus voor Rechtshulp en het Clara Wichmann Instituut (CWI) kunnen verwijzen naar gespecialiseerde advocaten. Zie voor adressen deel 5, paragraaf 17.1 (CWI) en 17.10 (Bureaus voor Rechtshulp).

10.5.2 De officier van justitie en schadevergoeding in het strafproces

Schadevergoeding voor de zitting

De officier van justitie heeft drie mogelijkheden om het slachtoffer behulpzaam te zijn bij het verkrijgen van schadevergoeding:

- proberen om vóór de zitting een *schaderegeling* tot stand te brengen tussen slachtoffer en verdachte (zie paragraaf 10.4)
- het *opleggen van een voorwaarde* voor (gehele of gedeeltelijke) schadevergoeding *bij een sepot of transactie* (zie ook paragraaf 15.2); dit is bij zedendelicten in de regel minder relevant
- aan het slachtoffer verstrekken van het *voegingsformulier* waarmee het slachtoffer zich kan voegen als benadeelde partij.

Schadevergoeding op de zitting

Als de officier van justitie besluit om te vervolgen en de zaak ter zitting te brengen, dan is er in het kader van de wet Terwee (voor delicten gepleegd na 1 april 1995) een aantal mogelijkheden voor schadevergoeding aan het slachtoffer van seksueel geweld. Het gaat in deze gevallen uiteindelijk steeds om een *vordering/eis tot schadevergoeding van de officier van justitie die door de rechter moet worden opgelegd*.

- Allereerst kan de officier van justitie een (*gedeeltelijk*) *voorwaardelijke straf* vorderen. Een van de voorwaarden kan zijn dat de verdachte de schade aan het slachtoffer van seksueel geweld vergoedt²⁴. Uiteindelijk beslist de rechter over het voorwaardelijk karakter van de straf. Het vorderen van een voorwaardelijke straf kan het slachtoffer ondersteuning bieden bij het daadwerkelijk innen van een schadevergoeding. Bij het niet voldoen aan de voorwaarde (=betalen) kan de officier van justitie namelijk het voorwaardelijk deel van de straf ten uitvoer laten leggen. Overigens heeft het slachtoffer daarmee nog geen geld, maar dreigende tenuitvoerlegging van de straf kan wel werken als een stok achter de deur.
- Verder kan de officier van justitie besluiten een *schadevergoedingsmaatregel*²⁵ te vorderen. Dat betekent dat aan de rechter gevraagd wordt uit te spreken dat de verdachte aan het slachtoffer de schade dient te vergoeden. Deze maatregel kan het slachtoffer weer ondersteunen bij het werkelijk betaald krijgen van een (eventueel via voeging toegewezen) schadevergoeding. Bij een schadevergoedingsmaatregel is de officier van justitie namelijk (mede) verantwoordelijk voor de inning van het via de maatregel toegewezen geldbedrag aan het slachtoffer.
- Ten slotte heeft de officier van justitie de mogelijkheid om de maatregel te vorderen dat de verdachte een *geldsom in een fonds ten behoeve van slachtoffers* stort. Deze maatregel is geen directe genoegdoening aan het slachtoffer van seksueel geweld. De maatregel wordt bijvoorbeeld toegepast als zich geen slachtoffer heeft gemeld met een schadevordering, terwijl de officier van justitie toch aandacht aan genoegdoening wil besteden. Op die

• 24 Dit is overigens ook mogelijk voor zaken gepleegd voor 1 april 1995, dus onder de oude regelgeving. • 25 Dit is alleen mogelijk voor delicten gepleegd na 1 april 1995.

manier kan toch iets tot uitdrukking worden gebracht van het leed dat een verdachte een slachtoffer heeft aangedaan²⁶.

Het slachtoffer heeft *geen directe invloed* op deze mogelijkheden van de officier van justitie. Wel kan het slachtoffer – of iemand die namens het slachtoffer optreedt – aan de officier van justitie vragen om zich bij zijn keuzes mede laten leiden door het belang van het slachtoffer en de door het slachtoffer geleden schade.

10.5.3 *Het slachtoffer en schadevergoeding in het strafproces*

Het slachtoffer heeft ook een mogelijkheid om *directe invloed* uit te oefenen op vergoeding van de door haar/hem geleden schade via het strafrecht door zich te *voegen als benadeelde partij in het strafproces*²⁷. Daarbij moet een onderscheid worden gemaakt voor delicten die zijn gepleegd vóór 1 april 1995 en na 1 april 1995.

Delicten gepleegd na 1 april 1995

Voor deze delicten geldt de nieuwe wetgeving. Terwee die het slachtoffer ruimere mogelijkheden biedt zich te voegen als benadeelde partij. De belangrijkste elementen van de huidige voegingsprocedure worden hieronder samengevat.

- *Alleen eenvoudige vorderingen komen in aanmerking*
De vordering tot schadevergoeding die het slachtoffer van seksueel geweld indient, is niet aan een bepaald maximum bedrag gebonden. Wel dient volgens de wet de vordering van *eenvoudige aard* te zijn. Met het oog daarop kan het slachtoffer de *schadevordering splitsen* in een deel dat via het strafproces gevorderd wordt en een deel dat via het civiele recht gevorderd wordt. Schade die eenvoudig te bewijzen is, kan via het strafproces gevorderd worden, terwijl voor het minder eenvoudige deel een civielrechtelijke procedure gestart kan worden. De rechter kan bepalen dat de vordering van de benadeelde partij *niet ontvankelijk* is, omdat de

vordering niet van eenvoudige aard is. In dat geval kan het slachtoffer de vordering alsnog proberen te verhalen via het civiele recht.

- *Recht op inzage in processtukken*²⁸

Als een slachtoffer overweegt zich aan te melden als benadeelde partij, heeft zij/hij *recht op inzage* in alle relevante stukken uit het strafdossier – tenzij zwaarwegende redenen zich hiertegen verzetten (art. 51d WvSv). Als een officier van justitie inzage weigert, kan het slachtoffer een bezwaarschrift indienen bij het gerechtshof waartoe de officier van justitie behoort. Inzage van de stukken geschiedt op de griffie van de rechtbank. Als een slachtoffer afschrift wil van bepaalde processtukken, dan kan dat tegen betaling geregeld worden. Een slachtoffer heeft ook *tijdens de zitting* nog het recht om processtukken in te zien; toestemming daarvoor wordt dan gegeven door de rechter.

Het slachtoffer dat overweegt zich als benadeelde partij te stellen kan altijd, op grond van inzage in de stukken, alsnog besluiten te kiezen voor een civielrechtelijke weg en dus af te zien van voeging.

- *Voeging voorafgaand aan de terechtzitting: het voegingsformulier*
Het slachtoffer kan zich al voegen als benadeelde partij voor de aanvang van de zitting. Dat betekent dat het slachtoffer niet meer *persoonlijk hoeft te verschijnen* voor de strafrechter om de vordering in te dienen: schriftelijke indiening via een speciaal voegingsformulier volstaat²⁹.

Wel kan de rechter het slachtoffer alsnog oproepen om gehoord

• 26 Als zich wel een slachtoffer gemeld heeft met een schadevordering, dan zou deze schadevordering voorrang moeten krijgen boven een eventuele maatregel tot storting van een geldsom in een fonds. Het gelijktijdig opleggen van deze maatregel zou dan immers daadwerkelijke schadevergoeding van het slachtoffer in de weg kunnen staan, zeker bij een minder vermogende verdachte. • 27 Voor het maken van de keuze voor een voeging dan wel voor een civiele procedure om de schade vergoed te krijgen is het raadzaam een (gespecialiseerde) advocaat of juridisch deskundige te raadplegen. • 28 Zie verder paragraaf 10.7. • 29 Indien een slachtoffer is omgekomen, kunnen (in zaken gepleegd na 1 april 1995) de erfgenamen zich voegen als benadeelde partij.

te worden over de vordering. Aanwezigheid van het slachtoffer zelf – of van een schriftelijk gemachtigde of advocaat – verdient overigens wel de voorkeur. Dan kan tijdens de zitting de inhoud van de vordering worden toegelicht.

- *Voeging op de terechtzitting zelf*

Ook op de zitting zelf kan het slachtoffer zich nog voegen als benadeelde partij. Wel dient zij/hij zich dan voorafgaand aan de zitting te melden bij de bode van de rechtbank waar de zitting zal plaatsvinden, zodat de rechter en de officier van justitie weten dat zich alsnog een benadeelde partij heeft gemeld. Het is echter verstandiger de vordering via het voegingsformulier van tevoren te melden zodat de officier van justitie op de hoogte is van het feit dat er een benadeelde partij is en van de inhoud van de vordering.

- *Rechten van het slachtoffer als benadeelde partij tijdens de rechtszitting*
Het slachtoffer mag *ter zitting het woord voeren over haar/zijn vordering* nadat de officier van justitie de vordering van het openbaar ministerie (de ten laste gelegde feiten) heeft uitgesproken. Nadat de officier de eventuele getuigen gehoord heeft, mag het slachtoffer de vordering nog eens toelichten en vragen stellen aan aanwezige getuigen. Ook mag het slachtoffer *bewijsstukken overleggen* ter ondersteuning van de eis en *vragen stellen* aan getuigen en deskundigen. Het slachtoffer mag echter zelf geen eigen getuigen en deskundigen inbrengen.

- *Hoger beroep en cassatie*

De vordering van het slachtoffer van seksueel geweld dat zich heeft gevoegd als benadeelde partij wordt automatisch meegenomen bij een ingesteld hoger beroep of cassatie. Het slachtoffer dat zich heeft gevoegd als benadeelde partij en ontevreden is over de uitspraak inzake de vordering kan ook bij het achterwege blijven van een hoger beroep *zelf via het civiele recht in hoger beroep gaan*. Overigens is het voor een slachtoffer niet mogelijk om zich

in de fase van het hoger beroep alsnog te voegen, wanneer dat niet voor of tijdens de behandeling bij de rechtbank is gebeurd.

Delicten gepleegd vóór 1 april 1995

Voor deze delicten geldt de oude wetgeving. De mogelijkheden voor het slachtoffer dat zich wenst te voegen, zijn aanzienlijk beperkter en de oude wetgeving wijkt op belangrijke punten af van de nieuwe regeling.

- Er wordt niet gesproken van een benadeelde partij maar van een *beledigde partij*.
- Voegen geschiedt door in persoon of via een (schriftelijk) gemachtigde of advocaat *op de zitting te verschijnen*. Hetzelfde geldt voor hoger beroep en cassatie.
- De via het strafproces te vorderen schade bedraagt *maximaal 1.500 gulden*. Als de schade groter is dan 1.500 gulden en er meerdere verdachten in een strafzaak zijn, dan kan het slachtoffer proberen elke verdachte afzonderlijk voor maximaal 1.500 gulden aansprakelijk te stellen. Op die manier kan een hogere schadevergoeding worden bewerkstelligd³⁰.
- Er moet een keuze worden gemaakt de schade langs strafrechtelijke weg of langs civielrechtelijke weg te verhalen. *Splitsen van de vordering is niet mogelijk*. Als er is gekozen voor de voegingsprocedure en de vordering wordt toegewezen, dan staat de civielrechtelijke weg niet meer open.
- Een slachtoffer van seksueel geweld kan *geen civielrechtelijk hoger beroep* aantekenen tegen de beslissing over de vordering door de strafrechter. Wel zal de vordering bij een strafrechtelijk hoger beroep opnieuw worden beoordeeld.

³⁰ Is de schade bijvoorbeeld 3.000 gulden en zijn er twee verdachten, dan is volledige schadevergoeding mogelijk door het bedrag over de twee verdachten te verdelen.

10.6 Klachtregelingen

10.6.1 Klachten over de politie

Het kan zijn dat een slachtoffer van een zedendelict wil klagen over het optreden van een politieman of -vrouw. Een klacht kan bijvoorbeeld gaan over het feit dat er is gehandeld in strijd met de hiervoor behandelde richtlijnen. Een goede klachtbehandeling kent twee fasen.

• Informele fase

Waar mogelijk moet een klacht eerst worden besproken met degene tegen wie de klacht is gericht, zodat deze weet van het bestaan van de klacht (kenbaarheidsvereiste). Mocht het voor een klager of beklaagde onmogelijk zijn de klacht direct met de andere betrokkene te bespreken, dan kan er op een klachtbemiddelingsgesprek worden aangestuurd waarbij een derde wordt ingeschakeld. Deze derde moet zich zo neutraal mogelijk opstellen. Ook kan overwogen worden om beide betrokkenen te laten bijstaan door een andere persoon; deze twee hebben als belangrijke taak het klachtgesprek in goede banen te leiden.

• Formele fase

Elke politieregio heeft een *klachtenreglement* waarin vermeld staat waarover, hoe en waar men officieel kan klagen, hoe de afhandeling in elkaar zit en hoe lang deze duurt. De informele fase kan onderdeel uitmaken van dat klachtenreglement. Het is raadzaam navraag te doen bij de politie naar de inhoud van het reglement en een afschrift te vragen.

In de formele fase zal een klachtencommissie, die voor een deel bestaat uit externe leden, de klacht behandelen en uitspraak doen. Soms gebeurt dat in de vorm van een advies aan de korpschef (hoofdcommissaris) of korpsbeheerder (burgemeester), die dan definitief uitspraak moet doen.

Mocht een slachtoffer het met de formele afhandeling van de klacht niet eens zijn, dan kan worden overwogen de klacht in te dienen bij de Nationale Ombudsman. Deze heeft de mogelijkheid om advies uit te brengen of de klacht te publiceren in jaarverslagen.

Bij het ministerie van Justitie kan een klacht worden ingediend als het gaat om een vermoeden van een strafbaar feit (gepleegd door een politiefunctionaris). Wel is dan vereist dat de andere formele wegen reeds gebruikt zijn.

10.6.2 Klachten over justitie

Als een slachtoffer niet tevreden is en/of wil klagen over de bejegening of behandeling door het parket of door de officier van justitie, dan is het raadzaam daarover eerst contact op te nemen de behandelend officier van justitie.

Ook hier geldt dat er een informele fase en een formele fase kan worden onderscheiden bij de behandeling van een klacht. In de informele fase wordt de klacht met de betreffende functionaris besproken. Een aanvullende vorm van (interne of externe) klachtbemiddeling is denkbaar.

Als de klacht kenbaar is gemaakt aan het parket c.q. de officier van justitie en zij de gelegenheid hebben gehad ook officieel te reageren op de klacht, en de klager vindt dat de zaak niet naar tevredenheid is afgehandeld, dan kan een klacht worden ingediend bij de Nationale Ombudsman. Deze kan de klacht in behandeling nemen om advies uit te brengen aan de betrokken functionaris of instelling/dienst en de klacht publiceren in jaarverslagen. Ook kan een slachtoffer van seksueel geweld een klacht neerleggen bij het ministerie van Justitie³¹.

• 31 Indien door nalatigheid van politie of justitie een slachtoffer niet in staat is geweest om als benadeelde partij haar/zijn schade vergoed te krijgen in het strafproces, kent het ministerie (op grond van een uitspraak daarover van de Nationale Ombudsman) een tegemoetkoming voor het ontstane ongemak toe van f 180,-.

Klachten over het optreden van de rechtbank kunnen in eerste instantie worden ingediend bij de president van de rechtbank. Deze zal de klacht ter afhandeling voorleggen aan de betreffende afdeling (strafrecht, civiel recht, enzovoort). Als een slachtoffer niet tevreden is over deze afhandeling, fungeert de procureur-generaal bij de Hoge Raad als beroepsinstantie.

10.7 Wettelijke bepalingen rond inzage van processtukken en verkrijgen van strafrechtelijke informatie

Slachtoffers van seksueel geweld hebben bepaalde mogelijkheden voor inzage in processtukken en het verkrijgen van strafrechtelijke informatie.

- Op grond van artikel 16, lid 2 van de Wet op de Politieregisters heeft het slachtoffer recht op informatie over de antecedenten van de verdachte uit de politieregisters. Dit kan nodig zijn om daarmee verdere juridische stappen tegen de verdachte te kunnen overwegen. Antecedenten zijn: de persoon tegen wie proces-verbaal is opgemaakt (en de aard van het feit op grond waarvan), de vraag of de zaak is ingezonden naar het openbaar ministerie en onder welk parketnummer de zaak daar is geregistreerd en de beslissing van de officier van justitie of de rechtbank. Deze mogelijkheid is van belang als het slachtoffer in een vroeg stadium al informatie wenst.
- Op grond van artikel 20 jo. artikel 2 van het Besluit Politieregisters heeft een slachtoffer recht op kennisname van eigen persoonsgegevens die de politie geregistreerd heeft. In de toelichting³² op het Besluit wordt gemeld dat het begrip 'persoonsgegevens' ruim geïnterpreteerd moet worden: ook de gegevens van de tegenpartij en van getuigen vallen daaronder. Deze mogelijkheid is van belang als het slachtoffer informatie wenst en het proces-verbaal door de politie niet wordt doorgestuurd aan het openbaar ministerie en dus geen inzage bij het openbaar ministerie mogelijk is.

- Op grond van artikel 10 van de Wet Openbaarheid van Bestuur heeft het slachtoffer recht op inzage in de eigen persoonsgegevens die het openbaar ministerie in het strafdossier heeft verzameld. Als een slachtoffer overweegt zich te voegen als benadeelde partij in het strafproces, gaat de regeling van inzage op grond van artikel 51d WvSv voor de regeling van de Wet Openbaarheid van Bestuur. Deze mogelijkheden zijn van belang als de zaak is ingezonden naar het openbaar ministerie en het slachtoffer informatie wenst.

³² Daarin wordt verwezen naar artikel 1 van de Wet op de Persoonsregistratie.

11

Civielrechtelijke mogelijkheden voor slachtoffers van seksueel geweld

Leeswijzer

In dit hoofdstuk komen civielrechtelijke mogelijkheden voor slachtoffers van seksueel geweld aan de orde.

- In paragraaf 11.1 wordt de aansprakelijkheid op grond van onrechtmatige daad behandeld en worden de oude en nieuwe wetgeving met elkaar vergeleken.
- In paragraaf 11.2 wordt het schadebegrip nader uitgewerkt en worden de begrippen materiële en immateriële schade behandeld. Verder is een checklist opgenomen met mogelijke schadeposten voor slachtoffers van seksueel geweld.
- In paragraaf 11.3 zijn andere civielrechtelijke voorzieningen te vinden die meestal in een kort geding gevorderd worden.
- In paragraaf 11.4 wordt ingegaan op de civielrechtelijke verjaringstermijnen.

11.1 De aansprakelijkheid op grond van onrechtmatige daad

De centrale vraag in civielrechtelijke zaken is niet of er een wetsartikel of publieke norm overtreden is, maar *of de gedaagde aansprakelijk is voor de door de benadeelde (eiser) geleden schade op grond van een onrechtmatige daad*. In 1988 is het nieuwe aansprakelijkheidsrecht ingevoerd. Daarin staat bij aansprakelijkheid op grond van onrechtmatige daad moet zijn voldaan aan *vijf (alle vijf!) voorwaarden*. Deze staan beschreven in het Burgerlijk Wetboek (art. 162 en 163 boek 6 BW).

1. Het gedrag moet onrechtmatig zijn.

Daarvan kan sprake zijn als er wordt voldaan aan een van de volgende criteria:

- Er is inbreuk gemaakt op een recht – zoals het recht op lichamelijke integriteit of op keuzevrijheid.
- Er is sprake van handelen of nalaten in strijd met een wettelijke plicht – dat is iedere plicht die in een wettelijke bepaling of ander algemeen verbindend voorschrift (zoals plaatselijke verordening) is vastgelegd.
- Er is sprake van handelen of nalaten in strijd met wat volgens ongeschreven recht in het maatschappelijk verkeer behoorlijk is – bijvoorbeeld strijdig met de goede zeden.

2. Het gedrag kan de dader worden toegerekend.

Daarvoor is nodig:

- Schuld van de dader: de dader kan het gedrag moreel en psychisch verweten worden omdat hij het gedrag achterwege had kunnen en moeten laten om de schade te voorkomen.
- Gedrag dat te wijten is aan oorzaken die volgens de wet of geldende opvattingen voor rekening van de dader komen (risico).

3. Door het gedrag heeft iemand (materieel of immaterieel) schade geleden.

Deze schade moet door de eiser worden aangetoond (aannemelijk gemaakt) en de hoogte ervan wordt vastgesteld aan de hand van wettelijke regels.

4. *Er is een causaal (oorzakelijk) verband tussen gedrag en schade.*

Als de dader dit betwist, moet de eiser het verband bewijzen. In het civiele recht gaat het ook hier om toerekening: de dader moet hebben kunnen voorzien dat zijn/haar gedrag schade zou (kunnen) toebrengen aan de benadeelde partij. Bij de beoordeling hiervan kunnen ook een rol spelen:

- het soort schade: schade door letsel wordt eerder toegerekend dan schade aan zaken.
- de aard van de aansprakelijkheid: schade wordt eerder toegerekend als er sprake is van een gezagsverhouding tussen eiser/slachtoffer en gedaagde/dader.

5. *Er moet een relatie zijn tussen de inhoud van de geschonden norm en de schade van benadeelde.*

Daarmee wordt bedoeld dat er alleen sprake kan zijn van schade voor de benadeelde, als de overtreden norm bedoeld is om de directe belangen van de benadeelde te beschermen. Deze regel is ingevoerd om te voorkomen dat bijvoorbeeld een inwoner van Friesland een schadeclaim indient wegens geluidsoverlast op Schiphol. Immers: alleen bij direct omwonenden is sprake van schending van een norm die hun direct belang beschermt. Bij slachtoffers van zedendelicten is eigenlijk altijd sprake van schending van een norm die hun directe belang beschermt, zij voldoen dus altijd aan deze laatste voorwaarde.

De overgangsregeling in het aansprakelijkheidsrecht

Het nieuwe aansprakelijkheidsrecht is ingevoerd in 1988. Bij invoering daarvan is een *overgangsregeling* van kracht geworden, waarin wordt bepaald dat het nieuwe recht *niet geldt voor feiten die vóór de inwerkingtreding (1988) zijn ontstaan*.

Wanneer treedt de schade in?

Bij het bepalen van het tijdstip waarop een onrechtmatige daad ontstaat, is van doorslaggevend belang het moment waarop de

schade is ingetreden. Daarvoor geldt het moment waarop het slachtoffer *met de schade bekend is geworden*.

Voor slachtoffers van seksueel geweld kan dit specifieke consequenties hebben. Een slachtoffer van seksueel geweld kan pas veel later met de schade en andere gevolgen van een zedendelict bekend worden. Dit kan bijvoorbeeld gelden voor slachtoffers van seksueel misbruik in de jeugd, die zich veel later bewust worden van wat zich eigenlijk heeft afgespeeld en van de schadelijke gevolgen die het misbruik heeft gehad voor hun verdere leven.

Het is voor slachtoffers van seksueel geweld van belang om te weten dat het moment dat de gevolgen van het seksueel misbruik onderkend worden, *kan gelden als het moment dat de schade is ingetreden*.

De rechter kan ook – waar mogelijk – afgaan op het moment dat bij de politie *aangifte* is gedaan van het gebeurde.

Het oude aansprakelijkheidsrecht (voor feiten die voor 1988 zijn ontstaan)

Voor de volledigheid wordt hierna het *oude recht* ten aanzien van de onrechtmatige daad in hoofdlijnen behandeld. In het oude recht werden vier voorwaarden onderscheiden waaraan voldaan moest zijn, voordat er aansprakelijkheid was op grond van een onrechtmatige daad. Die vier voorwaarden zijn:

1. *Onrechtmatigheid van het gedrag.*

Het gedrag moet voldoen aan een van de volgende criteria:

- Er is inbreuk gemaakt op een subjectief recht van degene die door het gedrag benadeeld is.
- Het gedrag is strijdig met een wettelijke plicht.
- Het gedrag is strijdig met hetgeen volgens normen van zorgvuldigheid verwacht mag worden.

Daarbij geldt in het oude recht dat gedrag pas onrechtmatig is, als door het gedrag een norm is geschonden die bedoeld is om de belangen van de benadeelde te beschermen. In het nieuwe recht is

deze vraag pas van belang bij het bepalen van de relatie tussen de geschonden norm en de geclaimde schade.

2. Er is sprake van schuld.

Er is sprake van schuld als de gevolgen van het gedrag voor de dader te voorzien waren of als de gevolgen van het gedrag voor de dader te vermijden waren. Het begrip schuld is daarmee minder ruim dan in het nieuwe recht, waarin het begrip 'risico' is opgenomen.

3. Er is causaliteit (oorzakelijk verband) tussen het gedrag van de dader en het moment waarop de schade ontstaat en tussen dat moment en de schade (dubbele causaliteit).

De bewijslast is voor een eiser/slachtoffer omslachtiger dan in het nieuwe recht. Voor het vaststellen van aansprakelijkheid is in het nieuwe recht de causaliteit tussen schademoment en schade vervangen door het ruimere toerekenen (dader moet schade hebben kunnen voorzien).

4. Door het gedrag heeft iemand (materieel of immaterieel) schade geleden.

11.2 Soorten schade

De gevolgen van een zedendelict kunnen voor een slachtoffer heel divers zijn. Mogelijke gevolgen zijn bijvoorbeeld:

- lichamelijk en/of geestelijk letsel
- het oplopen van een besmettelijke ziekte (Aids)
- zwangerschap
- (tijdelijk) verlies van inkomsten
- verlies of beschadiging van eigendommen

Daarnaast kunnen er gevolgen zijn die niet echt zichtbaar te maken zijn: de immateriële, onstoffelijk of ideële gevolgen. Als het gaat om het vertalen van deze gevolgen in soorten schade geeft het

Burgerlijk Wetboek een indeling in twee soorten schade, te weten:

- *vermogensschade* (ook wel materiële schade genoemd)
- *ander nadeel ofwel immateriële schade*

Belangrijk bij deze onderverdeling is te bedenken dat bepaalde gevolgen – zoals lichamelijk en geestelijk letsel – zowel tot materiële als tot immateriële schade kunnen leiden. Bij de vaststelling van de schade kunnen deze gevolgen dus meegewogen worden in beide schadecategorieën.

11.2.1 Vermogensschade

Schade-onderdelen

Vermogensschade of materiële schade kan uit een aantal onderdelen bestaan, namelijk:

- *zaakschade*: dat is de schade die is ontstaan als gevolg van beschadiging, vernietiging of verloren gaan van een zaak of goed.
- *personenschade*: dat is de schade die is ontstaan door de (lichamelijke of geestelijke) aantasting van een persoon.
- *vermogens-/inkomensschade*: dat is een restbegrip voor alles dat niet onder de twee andere onderdelen valt.

Zoals eerder is opgemerkt (zie paragraaf 11.1) speelt deze indeling ook een rol bij het vaststellen van het *oorzakelijk verband* tussen het gedrag van de dader en de schade: personenschade wordt eerder aan een dader toegerekend dan zaakschade. Ook speelt de indeling een rol bij de mogelijkheid die de rechter heeft (art. 109, boek 6 BW) om bij de vaststelling van de schade een toe te kennen schadevergoeding *te matigen* (= verminderen). Daarbij geldt dat de rechter minder geneigd zal zijn tot matigen, als het goed waarop een inbreuk is gemaakt van hoge waarde is. Hierbij geldt dat de *lichame-*

lijke en geestelijke integriteit van het slachtoffer het hoogste goed is en schade aan personen het hoogst aangerekend zal worden.

Vaststellen van vermogensschade bij slachtoffers van seksueel geweld; een checklist

Uit dossieronderzoek en jurisprudentie blijkt dat de onderstaande schadeposten relevant kunnen zijn in zedenzaken³³. De lijst is niet uitputtend maar wel indicatief en kan worden gebruikt als checklist.

Inkomstenderving

In de checklist wordt onder meer gesproken van inkomstenderving. Ter vaststelling van het verloren gegane of verminderde arbeidsvermogen (gederfde inkomsten) moet het verschil worden vastgesteld tussen wat het inkomen was voor het zedendelict en het inkomen zoals zich dat zou hebben ontwikkeld als het voorval niet zou hebben plaatsgevonden. Vaak zijn allerlei ingewikkelde berekeningen nodig om het verlies aan inkomen vast te stellen. Er wordt in dergelijke gevallen door advocaten vaak gebruik gemaakt van letselschadespecialisten die daarvoor speciale rekenprogramma's tot hun beschikking hebben (zie ook paragraaf 7.1.2 in deel 2).

Gebruik van de checklist

Bij het gebruik van deze checklist is het van het grootste belang zorgvuldig te werk te gaan en slachtoffers van seksueel geweld niet meteen gouden bergen te beloven. Het hanteren van de lijst is in eerste instantie bedoeld om een goede inventarisatie van de schade te kunnen maken. Daarmee heeft een slachtoffer van seksueel geweld nog geen geld. Het verhalen van de schade komt pas aan de orde, nadat de schade op een adequate wijze geïnventariseerd is. Aan de andere kant kan het de rechtshulpverlener en het slachtoffer wel duidelijk maken hoezeer deze benadeeld is in vermogensrechtelijke belangen

11.2.2 *Immateriële schade: smartengeld*

Immateriële schade is voor het eerst wettelijk vastgelegd in het nieuwe Burgerlijk Wetboek (1988). Het oude Burgerlijk Wetboek kende geen wettelijke regeling voor immateriële schade. Gevolg is dat voor zaken waarin de schade bekend is geworden voor het in werking treden van het nieuwe Burgerlijk Wetboek (voor 1988), een vordering voor immateriële schade niet op wettelijke gronden gevorderd kan worden³⁴.

Criteria voor immateriële schade

Immateriële schadevergoeding (ook wel smartengeld genoemd) kan volgens het Burgerlijk Wetboek (art. 106, boek 6 BW) onder meer worden toegekend als de benadeelde:

- lichamelijk letsel heeft opgelopen.
- in haar/zijn eer of goede naam is geschaad.
- of op andere wijze in zijn (haar) persoon is aangetast.

Van dat laatste is bijvoorbeeld sprake als iemand in haar/zijn recht op privacy of wilsvrijheid is aangetast. Ook het veroorzaken van psychische stoornissen die zo ernstig zijn dat zij de persoon aantasten, vallen eronder.

Functies van de vergoeding van immateriële schade

Voor de vergoeding van immateriële schade zijn in de nieuwe wet twee functies benoemd: naast *schadevergoeding* van de dader aan de benadeelde is namelijk uitdrukkelijk als functie genoemd de *genoegdoening* of bevrediging van het geschokte rechtsgevoel van de benadeelde. Daarmee is in elk geval onderstreept dat een toekenning

• 33 De lijst is ontleend aan Warnink (1995) die een reeks schadeposten noemt — afkomstig uit arresten, vonnissen en praktijk van advocaten — die voor slachtoffers van seksueel geweld kunnen leiden tot vermogensschade. De lijst is aangevuld met suggesties uit Hilken en Huijsintveld (1996). • 34 In de rechtspraak is overigens ook voor 1988 het feit dat een slachtoffer immateriële schade kan leiden, erkend en zijn schadebedragen toegewezen.

Checklist Vermogensschade

type schade	omvang schade
vernieelde kleding	
kosten voor vervangend vervoer wegens angst voor fietsgebruik (bus, aanschaf bromfiets)	
tandartskosten	
kosten wegens buitengerechtelijke rechtshulp (advocaatskosten en kosten voor andere juridische bijstand)	
extra kosten wegens studievertraging (o.a. niet meer ontvangen studiefinanciering)	
gederfde arbeidsinkomsten door ontstane vertraging in opleiding en latere deelname aan arbeidsproces	
inkomstenderving door arbeidsongeschiktheid na langdurig seksueel misbruik	
kosten voor vervoer naar een telefonisch contact met hulpverlenende instanties	
reis- en verblijfkosten in verband met activiteiten hulporganisaties en verwerking van het seksueel misbruik	
kosten wegens achternaamswijziging	
kosten van de morning-afterpil	

type schade	omvang schade
kosten wegens aangeschafte literatuur over seksueel misbruik therapiekosten	
medische kosten	
kosten voor lidmaatschap kruisvereniging	
bezoekkosten en kledingkosten bij verblijf in ziekenhuis	
kosten voor huishoudelijke hulp (na indicatiestelling thuiszorg)	
kosten voor vervanging van optische hulpmiddelen	
kosten voor een cursus zelfverdediging	
kosten voor vakantie en ontspanning (herstel)	
kosten voor beveiliging (hond, technische beveiliging)	
belastingsschade (informeer bij belastingwinkel of -dienst)	
kosten voor extra noodzakelijk geworden verzekering	
nutteloos gemaakte kosten (geannuleerde vakantie, examengeld, contributies)	
vertragsrente (bij niet betaling dader)	
vergoeding van een bromfiets	

van immateriële schade-vergoeding of smartengeld aan een slachtoffer van seksueel geweld ook symbolische waarde kan hebben.

Vaststellen van de omvang van de schadevergoeding

De omvang van de door de rechter toe te kennen immateriële schadevergoeding wordt steeds *naar billijkheid* vastgesteld.

Dat betekent dat de rechter daarbij rekening houdt met de schuldvraag en met de financiële omstandigheden van de benadeelde én de gedaagde (de dader). Ook de aard van het toegebrachte lichamelijke en geestelijke leed (pijn, verdriet) en de als gevolg van de gebeurtenis gederfde levensvreugde weegt de rechter mee in zijn oordeel. Er zijn diverse overzichten beschikbaar van door de rechter toegekende smartengeld bedragen:

- Een goed overzicht biedt het zogenaamde Smartengeldnummer van het blad *Verkeersrecht* (een uitgave van de ANWB) dat om de 4 jaar verschijnt.
- Ook in het jurisprudentieregister van het Clara Wichmann Instituut (zie de adressenlijst in deel 5, paragraaf 17.1) zijn uitspraken gebundeld. Dit register is ook op cd-rom verschenen.
- Verder geven uitspraken van het Schadefonds Geweldsmisdrijven (zie ook paragraaf 7.3 in deel 2) een indicatie.

Ook op dit gebied verdient het aanbeveling om voor het bepalen van een vordering inzake immateriële schade gespecialiseerde advocaat in te schakelen. De Bureaus voor Rechtshulp (zie telefoonboek) en het Clara Wichmann Instituut (zie deel 5, paragraaf 17.1) hebben een overzicht van hierop gespecialiseerde advocaten.

11.3 Andere civielrechtelijke voorzieningen

In het civiele recht kunnen – naast schadevergoeding – bepaalde voorzieningen gevorderd worden. Deze worden meestal in een kort

geding gevorderd. Voor slachtoffers van seksueel geweld zijn vooral de volgende mogelijke voorzieningen relevant:

- straatverbod
- contactverbod
- informatiegebod
- verhuisgebod
- voorschotten op schadevergoeding

11.3.1 Het straatverbod

Een straatverbod bestaat uit een vordering dat het de verdachte voor een bepaalde tijd verboden wordt zich in een bepaalde straat, wijk of deel van een gemeente te begeven en te bevinden. *Deze vordering kan ook al ingesteld worden als er nog niks is gebeurd maar zich een dreigende situatie voordoet.* Uit de recente uitspraken van de rechter is af te leiden dat het argument dat de eiser psychisch evenwicht hoopt te hervinden door een op te leggen straatverbod volstaat, zelfs zonder dat er sprake is van een acute dreiging³⁵. Het spoedeisend belang (nodig voor een kort geding) is minder prominent als een verdachte reeds vast zit. Dan kan een straatverbod ook via een gewone civielrechtelijke procedure gevorderd worden. In deze situatie kan echter (plotseling) verandering komen als de voorlopige hechtenis van de verdachte geschorst wordt of als een veroordeelde dader op proefverlof gezonden wordt. Door slachtoffers van zedendelicten en vrouwenmishandeling wordt erop aangedrongen dat zij door justitie tijdig op de hoogte worden gesteld van dergelijke beslissingen, opdat zij zelf maatregelen kunnen nemen ter bescherming van hun veiligheid – bijvoorbeeld door via een kort geding een straatverbod te eisen. Jammer genoeg is het zeker nog geen gewoonte van justitie om deze beslissingen te melden aan de slachtoffers.

• ³⁵ In Warnink (1995) wordt een uitspraak aangehaald die deze redenering staft: rechtbank Almelo, 27 april 1988, RN 1989, 45, nr. 32.

Dwangsom

In het geval van een straatverbod wordt een *dwangsom* vastgesteld door de rechter voor het geval de verdachte het straatverbod overtreedt. Deze dwangsom kan het slachtoffer opeisen via een deurwaarder. Wel zijn voor het bewijs van de overtreding twee getuigen nodig. Eventueel kan de politie worden ingeschakeld om de verdachte te verwijderen uit het gebied waarin hem/haar de toegang is ontzegd als dit met zoveel woorden in het vonnis staat (bijvoorbeeld 'met machtiging van de eiseres om deze veroordeling zo nodig te doen naleven met behulp van de sterke arm'). De politie dient dan wel op de hoogte te zijn van de strekking van het vonnis. Ook is mogelijk dat via het strafrecht een straatverbod wordt opgelegd, waardoor inzet van de politie dubbel gelegitimeerd is.

11.3.2 Contactverbod

Een voorziening die in het verlengde ligt van het straatverbod, is het contactverbod. Denkbaar is immers dat een slachtoffer ook op andere wijze (via telefoon, fax of post) lastig wordt gevallen. Op dezelfde wijze als bij het straatverbod kan de rechter dan de uitspraak doen dat het de betreffende persoon wordt verboden op straffe van een dwangsom op enigerlei wijze contact te zoeken met het slachtoffer. Het contactverbod kan ook in een strafrechtelijk vonnis nog eens worden opgelegd.

11.3.3 Informatiegebod

In 1993 is door de Hoge Raad³⁶ bepaald dat een slachtoffer van verkrachting een zwaarwegend belang kan hebben bij informatie over de vraag of een verdachte besmet is met het HIV-virus (informatiegebod). Hoewel een slachtoffer zichzelf kan laten testen op het HIV-virus met het doel om een eventuele besmetting vast te stellen, kan langs die weg pas na enige tijd (een half jaar) definitief worden vastgesteld of er sprake is van besmetting. De onzekerheid bij het slachtoffer kan via een HIV-test bij de verdachte sneller

worden weggenomen. Dat kan een spoedeisend belang opleveren dat een kort geding rechtvaardigt.

11.3.4 Verhuisgebod

Ook is in kort geding een verdachte al eens een *verhuisgebod* opgelegd³⁷. De verdachte woonde slechts drie huizen verder dan het slachtoffer en het vermijden van contact tussen slachtoffer en verdachte (het spoedeisend belang van het slachtoffer) kon toen slechts via een verplichte verhuizing gerealiseerd worden. Ook als een verdachte al verhuisplannen heeft, kan dat in een kort geding worden bespoedigd of gesanctioneerd³⁸.

11.3.5 Voorschot op schadevergoeding

In bepaalde gevallen kan in een kort geding al *schadevergoeding* gevorderd worden. Dat kan in de vorm van het verzoek om een *voorschot* op schadevergoeding die gevorderd zal worden in een gewone civielrechtelijke procedure of ook in *combinatie* met een andere vordering zoals het straat- of contactverbod. Omdat het om een verkorte procedure gaat zal de rechter in kort geding niet oordelen over ingewikkelde schadevorderingen. Voorschotten op niet te ingewikkelde vorderingen zullen wel worden toegewezen, zeker als een slachtoffer van seksueel geweld kan aantonen op zeer korte termijn geld nodig te hebben voor bijvoorbeeld een verhuizing of therapie. Ook voor immateriële schade (mits niet te complex) kan een voorschot op schadevergoeding worden gevraagd.

11.4 Civielrechtelijke verjaring

De regels voor civielrechtelijke verjaring zijn nog ingewikkelder dan de strafrechtelijke verjaring. Verjaringstermijnen in het civiele recht

• 36 HR 18 juni 1993, RvdW 1993, 136. • 37 Uitspraak aangehaald in Warnink (1995), Rechtbank Amsterdam, 12 juni 1986, KG 1986, 285. • 38 Warnink (1995) citeert een uitspraak van de Rechtbank Amsterdam, 11 oktober 1984, KG 1984, 309.

starten niet op het moment dat een delict gepleegd wordt maar op het moment dat de benadeelde bekend is geworden met de schade en met degene die deze schade heeft veroorzaakt. Bij een slachtoffer van seksueel misbruik in de jeugd kan dit 'bekend worden met de schade' dus veel later liggen – bijvoorbeeld als veel later in het volwassen leven psychische problemen opspelen die met het seksueel misbruik te maken hebben³⁹. Het leggen van dit soort verbanden en het bepalen van de daaruit voortvloeiende verjaringstermijnen is werk voor *juridisch deskundigen*. Drie vuistregels voor de verjaring van civiele rechtsvorderingen zijn:

1. Voor schades die voor 1 januari 1993 ontstaan zijn en ook voor die datum *gestuit* zijn (zie hieronder), is de verjaringstermijn 30 jaar vanaf het tijdstip van stuiting (oude verjaringstermijn).
2. Voor schades die voor 1 januari 1993 zijn ontstaan, op die datum nog niet verjaard waren en niet *gestuit* zijn gelden de nieuwe verjaringstermijnen (zie 3).
3. • Voor schades die vanaf 1 januari 1993 zijn ontstaan en waarvan zowel schade als veroorzaker bekend zijn geworden bij het slachtoffer, geldt de nieuwe minimale verjaringstermijn van 5 jaar.
• voor schades die vanaf 1 januari 1993 zijn ontstaan en waarvan zowel schade als veroorzaker onbekend zijn gebleven bij het slachtoffer geldt de maximale nieuwe verjaringstermijn van 20 jaar (nieuwe verjaringstermijn)⁴⁰. NB: Zie voor een afwijkende verjaringstermijn voor minderjarige slachtoffers hieronder onder het kopje 'Aparte regeling voor minderjarige slachtoffers'.

Verlenging van verjaringstermijnen (stuiting)

Een verjaring kan volgens het nieuwe civiele recht worden *gestuit* (*verlengd*) door (artikelen 3:316, 3:317, 3:318 BW):

- het starten van een civielrechtelijke procedure
- een erkenning van de schade door de schadeveroorzaker

- een aanmaning aan de schadeveroorzaker om zijn/haar verplichtingen na te komen: een schriftelijke mededeling⁴¹ is daarvoor voldoende, een aanmaning via de deurwaarder (deurwaarders-exploot) is niet noodzakelijk.

Na stuiting begint een nieuwe verjaringstermijn van 5 jaar te lopen. Deze termijn wordt steeds weer door een schriftelijke actie van de kant van één van beide partijen (benadeelde/slachtoffer of schadeveroorzaker/verdachte) gestuit en weer met 5 jaar verlengd. Het gaat er dus om dat steeds binnen 5 jaar na de laatste schriftelijke actie duidelijk wordt dat er nog iets met de vordering tot schadevergoeding gedaan wordt. Overigens was voor stuiting van vorderingen in het oude recht, indien dat in de vorm van een aanmaning gebeurde, een deurwaardersexploot noodzakelijk. *Enige oplettendheid is ten aanzien van verjaring van een rechtsvordering vereist: in een eenmaal lopende procedure moet steeds binnen 5 jaar een nieuwe actie (briefwisseling of juridische actie) ondernomen worden. Het is de verantwoordelijkheid van degene die juridische bijstand verleent deze termijnen in het oog te houden.*

Aparte regeling voor minderjarige slachtoffers

Voor minderjarige slachtoffers van zedendelicten is sinds 1 september 1994 een *aparte verjaringsregeling* (artikel 3:310 BW) van toepassing. Toen is in een wetswijziging vastgesteld dat in deze gevallen de civielrechtelijke verjaringstermijn in geen geval eerder

eindigt dan de strafrechtelijke verjaringstermijn. De civielrechtelijke verjaringstermijn eindigt dan tegelijk met de strafrechtelijke verjaringstermijn. Omdat in het strafrecht de verjaringstermijn voor minderjarige slachtoffers pas begint te lopen vanaf het achttiende jaar zal de civielrechtelijke verjaringstermijn in de meeste gevallen niet voor het dertigste levensjaar verstreken zijn⁴². Is de civielrechtelijke verjaringstermijn echter gunstiger voor het minderjarige slachtoffer, dan geldt uiteraard die termijn.

12

• 39 Hof Amsterdam, 7 maart 1996; Rechtbank Arnhem, 22 februari 1996; Hof 's-Hertogenbosch, 8 januari 1996, RN 1996, nr. 555 en Rechtbank 's-Hertogenbosch, 20 april 1995, RN 1995, nr. 507 en Hof Arnhem, 4 oktober 1994, RN 1994, nr. 443. Alle uitspraken zijn te vinden op de CWI-databank van de Juridische Bibliotheek select deel 3 van Kluwer.

• 40 Overigens kan de rechter in uitzonderlijke gevallen op grond van de redelijkheid en

Overige relevante wet- en regelgeving

Naast de wetgeving die direct betrekking heeft op zedendelicten, is nog een aantal wetten relevant voor slachtoffers van seksueel geweld. Deze worden in dit hoofdstuk besproken. Het gaat achter-eenvolgens om:

- wet- en regelgeving op het gebied van seksueel misbruik door hulpverleners
- de Wet op de Arbeidsomstandigheden (Arbo-wet), die relevant is voor seksuele intimidatie op de werkplek, op school e.d.
- wet- en regelgeving die relevant is voor mensen die in het land van herkomst slachtoffer zijn geworden van seksueel geweld.

12.1 Seksueel misbruik door (medische) hulpverleners

Sinds de jaren tachtig is de aandacht voor en de kennis over seksueel misbruik van cliënten of patiënten door hulpverleners aanzienlijk toegenomen. Ook in de nieuwe zedelijkheidswetgeving is extra aandacht besteed aan deze problematiek, onder meer door uitbreiding van het artikel betreffende ontucht met misbruik van gezag (art. 249 WvSr) – zie hiervoor hoofdstuk 9. Daarnaast hebben de Inspecties voor de Gezondheidszorg en voor de Jeugdhulpverlening en Jeugdbescherming een actieve rol gespeeld in het stimuleren van het veld (instellingen) tot de ontwikkeling van interne reglementen en handelingsprotocollen op dit gebied. Deze hebben vooral een preventief oogmerk. Aan slachtoffers van seksueel misbruik door hulpverleners staan

uiteraard alle mogelijkheden open die het strafrecht en het civiele recht hen biedt. Daarnaast zijn er nog andere voorzieningen.

- Er zijn wettelijke regels vastgelegd in het (*medische*) *tuchtrecht*, die bedoeld zijn om de goede en rechtmatige uitoefening van medische beroepen te garanderen en te beschermen. In bepaalde gevallen kunnen slachtoffers daar een beroep op doen (paragraaf 12.1.1).
- Naast de wettelijke regelingen kent het tuchtrecht ook nog een aantal *interne (buitenwettelijke) reglementen* die vanuit de beroepsgroepen zelf zijn opgesteld (*verenigingstuchtrecht*). Het slachtoffer van seksueel misbruik door een (medische) hulpverlener kan daarvan gebruik maken door een klacht in te dienen (paragraaf 12.1.2).
Beide typen regelingen zijn *niet bedoeld* om het slachtoffer direct *genoegdoening* te geven of de hulpverlener te bestraffen. Daarvoor zijn het civiele recht en het strafrecht bedoeld.
- De *Wet op de Geneeskundige Behandelingsovereenkomst* (1994) is een wet die wel genoegdoening voor het slachtoffer kan opleveren. Hierin wordt de relatie tussen de geneeskundige behandelaar en de patiënt geregeld. Een geneeskundige behandelingsovereenkomst is een inspanningsverbintenis waarbij het verrichten van een inspanning (vaak stilzwijgend) wordt overeengekomen. Slachtoffers van seksueel misbruik door een geneeskundige kunnen deze geneeskundige civielrechtelijk

aanspreken op 'wanprestatie' en op grond daarvan genoegdoening eisen (paragraaf 12.1.3).

12.1.1 *Het wettelijk tuchtrecht*

Medisch tuchtrecht

Het wettelijk medisch tuchtrecht is vastgelegd in de *Medische Tuchtwet voor medische beroepen* (1928). Daaronder vallen alleen artsen, tandartsen/tandheelkundigen, apothekers en verloskundigen, psychiaters en zenuwartsen. Andere (para-)medische beroepsgroepen als psychologen, verpleegkundigen en therapeuten vallen erbuiten. In de Wet op de Paramedische Beroepen (1963) was in eerste beginsel ook een deel over tuchtrechtspraak opgenomen, maar dit is nooit van kracht geworden.

Medisch Tuchtcollege

Een klacht tegen een medicus kan worden ingediend bij het Medisch Tuchtcollege, die een ingediende klacht kan toetsen op de volgende gronden:

- *Ondermijning van het vertrouwen* van de stand waartoe de medicus behoort.
- *Nalatigheid* waardoor ernstige schade is ontstaan.
- *Grove onkunde* in de uitoefening van het beroep van de medicus.

Meestal toetst het tuchtcollege op de eerstgenoemde grond. Daarbij kan het onder meer gaan om het afgeven van medische verklaringen voor medisch niet relevante doeleinden, het verlenen van onvoldoende zorg of het *geven van onzedelijke adviezen en het misbruik maken van de arts-patiënt relatie*.

Overigens kan het tuchtcollege bij de toetsing ook gedragingen buiten de normale uitoefening van de praktijk van de medicus meenemen. Als een arts bijvoorbeeld beschuldigd wordt van

seksueel misbruik van een patiënt buiten de behandelingspraktijk om, dan kan dit voor het tuchtcollege reden zijn om op te treden.

Maatregelen

Mogelijke maatregelen die het tuchtcollege kan treffen zijn:

- waarschuwing
- berisping
- geldboete van maximaal 10.000 gulden
- schorsing in de uitoefening van het beroep voor maximaal 1 jaar
- ontzegging van de bevoegdheid het beroep uit te oefenen

Verder is er de mogelijkheid om een beslissing te publiceren. Dat gebeurt geanonimiseerd tenzij het maatschappelijk belang naambekendheid vereist. Publicatie vindt slechts zelden plaats (10% van de gevallen).

Procedure

- De procedure voor het tuchtcollege begint met een *schriftelijke klacht* van een patiënt of een direct belanghebbende (naaste familie).
- Het slachtoffer kan er ook voor kiezen de klacht te melden bij de Inspectie voor de Gezondheidszorg (zie voor adres deel 5, paragraaf 17.13). De Inspectie heeft sinds vorig jaar geen taak meer in de behandeling van klachten maar kan de zaak wel onderzoeken en een eigen klacht indienen bij het tuchtcollege.
- Als de klacht is ingediend en thuishoort bij het medisch tuchtcollege (zie de toetsingsgronden die hiervoor genoemd zijn) wordt de zaak naar een *zitting van het tuchtcollege* verwezen en worden stukken uitgewisseld.
- Het tuchtcollege doet na beoordeling van de stukken een uitspraak. Als men de klacht terecht vindt wordt meestal een maatregel opgelegd.
- Betreft het een lichte maatregel, dan kan door patiënt of arts in

hoger beroep worden gegaan bij het *Centraal Medisch Tuchtcollege*. Gaat het om een zwaardere maatregel dan wordt het hoger beroep ingesteld bij het *gerechtshof* met een mogelijkheid tot cassatie bij de Hoge Raad.

Rechten van het slachtoffer

Aan een uitspraak van het Medisch Tuchtcollege of hoger beroepsinstantie kan het slachtoffer geen directe rechten ontleen. Toch kan de uitspraak genoegdoening en erkenning betekenen voor een slachtoffer. Verder heeft een uitspraak van het Medisch Tuchtcollege betekenis voor een eventueel in te stellen civielrechtelijke actie tegen de (medische) hulpverlener. De uitspraak van het tuchtcollege kan daar dienen als bewijs voor een vordering op grond van onrechtmatige daad.

Nieuwe wetgeving: de Wet BIG

De nieuwe Wet op de Beroepen in de Gezondheidszorg (BIG) is een wet waarin regelgeving voor zorgverlening door beroepsbeoefenaren in de gezondheidszorg is opgenomen. Omdat het een complexe wetgeving is worden onderdelen van de wet stapsgewijze ingevoerd.

Doelstelling van de wet is de *kwaliteit* van de beroepsuitoefening te bevorderen, te bewaken en de patiënt te beschermen tegen ondeskundig en onzorgvuldig handelen door beroepsbeoefenaren. Voor acht beroepen wordt in de Wet BIG een zogenaamde *titelbescherming* ingevoerd. Dat wil zeggen dat het voeren van de titel behorende bij deze acht beroepen is gebonden aan wettelijke eisen (onder meer opleiding). Personen die voldoen aan de wettelijke eisen voor het uitoefenen van deze beroepen worden (op basis van zelfmelding) centraal *geregistreerd*. Het gaat om de volgende beroepen: arts, tandarts, apotheker, verloskundige, klinisch psycholoog, psychotherapeut, fysiotherapeut en verpleegkundige. De Wet BIG geeft ook regels voor *geneeskundige handelingen* die

alleen zelfstandig door een arts, tandarts of verloskundige mogen worden uitgevoerd; de andere genoemde beroepsgroepen zijn niet zelfstandig bevoegd om deze handelingen uit te voeren.

In de Wet BIG wordt verder strafbaar gehouden elke geneeskundige handeling die schade toebrengt aan iemands gezondheid. Het wettelijk *medisch tuchtrecht* heeft ook een plek gekregen in de Wet BIG. In verband met de gefaseerde invoer van onderdelen van de wet is deze tuchtregeling echter nog niet van kracht geworden. De verwachting is dat de nieuwe tuchtregeling eind 1997 of begin 1998 ingevoerd zal worden. Met het invoeren van de nieuwe regeling zal de oude regeling uit de Medische Tuchtwet worden vervangen.

Klachtrecht in de zorgsector

De Wet Klachtrecht Cliënten Zorgsector (WKCZ, 1995) regelt het klachtrecht voor zorgverleners in de zorgsector. Het gaat niet om tuchtrecht (mogelijkheid van het opleggen van sancties) maar om klachtrecht (klachtbehandeling met de mogelijkheid van gegrondverklaring van de klacht). Het slachtoffer van seksueel geweld dat seksueel is misbruikt door een zorgverlener, kan het klachtrecht gebruiken om het gedrag van de zorgverlener aan de kaak te stellen; de gegrondverklaring van de klacht kan een bijdrage leveren bij het verkrijgen van schadevergoeding via het civiele recht.

Onder de WKCZ vallen:

- zorgverleners in het kader van de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (AWBZ), de Ziekenfondswet (ZFW) en de Wet op de Bejaardenoorden
- zorgverleners in kinderopvang, Algemeen Maatschappelijk Werk, maatschappelijke ondersteuning en ouderenwerk
- zorgverleners in verslavingszorg
- GGD-zorgverleners
- andere bij Algemene Maatregel van Bestuur aangewezen zorgverleners

De WKCZ kent drie niveaus van klachtbehandeling:

1. Het bespreken van de klacht door cliënt en zorgverlener op basis van een open relatie tussen beide en een klachtgevoelige houding van de zorgverlener.
2. Bijstand in de klachtbehandeling door informele ondersteuning of bemiddeling.
3. Formele behandeling van de klacht middels een door de instelling in te stellen klachtencommissie; het bezwaar is dat aan deze commissie in de WKCZ geen eisen gesteld worden en alleen minimumregels geeft.

Zorginstellingen zijn verplicht een klachtenreglement op te stellen waarin deze niveaus terug te vinden zijn.

12.1.2 *Intern (buitenwettelijk) tuchtrecht*

De Koninklijke Nederlandse Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst (KNMG) kent sinds 1903 een (intern) verenigings-tuchtrecht. Dit tuchtrecht is bedoeld om misstanden te weren en te beteugelen van leden van het genootschap die daardoor het vertrouwen in de medische stand ondermijnen. Omdat het hier gaat om intern tuchtrecht wordt de zaak altijd behandeld door vakgenoten van de (medisch) hulpverlener. Daarom worden soms vraagtekens geplaatst bij de onafhankelijkheid van de beoordeling van een klacht in het interne tuchtrecht.

Klachten over (medisch) hulpverleners die zijn aangesloten bij het KNMG kunnen in principe alleen door andere leden worden ingediend. Die leden dienen door het gedrag van de hulpverlener direct te zijn benadeeld. Indiening geschiedt bij de Raad in Eerste Aanleg te Utrecht. Deze Raad kan maatregelen opleggen voor gedragingen die onder meer:

- in strijd zijn met de *waardigheid of de belangen* van de geneeskundige stand
- het *vertrouwen ondermijnen* in de stand van de geneeskundigen

Mogelijke maatregelen zijn:

- een waarschuwing
- een berisping
- een geldboete van maximaal 10.000 gulden
- de ontneming van rechten lid te zijn van een commissie, bestuur of ander college van de KNMG gedurende maximaal 5 jaar
- het schorsen van het lidmaatschap voor maximaal 1 jaar
- het schrappen van het lidmaatschap

Procedure

Als de klacht is ingediend kan de Raad in Eerste Aanleg besluiten een klacht *niet te behandelen* als er in het strafrecht reeds een straf tegen de (medisch) hulpverlener is uitgesproken. Ook kan de Raad in Eerste Aanleg een zaak verwijzen naar het *Medisch Tuchtcollege*, omdat de klacht zo ernstig is dat deze daar zou moeten worden behandeld. Na behandeling en een uitspraak door de Raad in Eerste Aanleg kan hoger beroep worden aangetekend bij de *Raad van Beroep*.

Positie van het slachtoffer

Een slachtoffer van seksueel geweld door een (medisch) hulpverlener heeft zelf geen bevoegdheid een klacht in te dienen binnen het KNMG-tuchtrecht, maar zal worden doorverwezen naar het medisch tuchtrecht.

12.1.3 *Wet op de Geneeskundige Behandelingsovereenkomst*

Naast de aansprakelijkheid op grond van onrechtmatige daad (zie ook hoofdstuk 11) heeft een slachtoffer van seksueel misbruik door

een medisch hulpverlener nog een extra mogelijkheid om deze civielrechtelijk aan te spreken. Deze mogelijkheid vloeit voort uit de *Wet op de Geneeskundige Behandelingsovereenkomst* (1994). Tussen patiënt en (medisch) hulpverlener bestaat op grond van deze wet een (meestal stilzwijgende) overeenkomst waarbij de hulpverlener zich verplicht tot het verrichten van bepaalde handelingen. De hulpverlener is daarbij volgens de wet (art. 453, boek 7 BW) onder meer gehouden om bij zijn/haar werkzaamheden de zorg van een goed hulpverlener in acht te nemen en daarbij in overeenstemming te handelen met de verantwoordelijkheid die voortvloeit uit de voor hulpverleners professionele standaard. Seksueel misbruik is daarmee in strijd en de hulpverlener schiet dus verwijtbaar tekort bij de nakoming van de overeenkomst. Civielrechtelijk wordt dat *wanprestatie* genoemd. Voordeel van deze procedure is dat, als de hulpverlener aan een ziekenhuis verbonden is, naast de hulpverlener zelf ook het ziekenhuis aansprakelijk is voor de door wanprestatie ontstane schade (art. 462, boek 7 BW). Overigens is het ziekenhuis (indien er sprake is van werkgeverschap) ook op grond van onrechtmatige daad aan te spreken voor de ontstane schade.

12.2 *Seksuele intimidatie op het werk*

12.2.1 *Begripsomschrijving*

Onder 'seksuele intimidatie' wordt meestal het volgende verstaan: *'de als ongewenst ervaren, seksueel getinte aandacht, die verbaal is of non-verbaal'*. Direct aansprekende voorbeelden zijn de opdringerige collega of de 'kleffe baas' die de werknemer onnodig vaak en nadrukkelijk aanraakt. Maar ook andere gedragsuitingen vallen eronder:

- seksueel geladen opmerkingen over iemands kleding of uiterlijk
- nafluiten, betekenisvolle blikken, staren naar iemand(s) lichaam

- pornografische plaatjes op de werkplek
- 'geile praat' onder collega's
- treiteren van werknemers wegens hun (homo)seksuele geaardheid
- seksistische opmerkingen
- hinderlijk volgen, lastig vallen van werknemers in hun privésituatie (stalking)
- aanranding of verkrachting van een werknemer door een collega of superieur

De diversiteit van gedragingen die onder seksuele intimidatie vallen is groot en dat maakt het ook ingewikkeld om binnen een organisatie te praten over seksuele intimidatie en daar een beleid op te ontwikkelen. Het gaat om een vergaarbak van strafbaar gedrag (zedendelicten als aanranding en verkrachting) en grensoverschrijdend gedrag. Fitzgerald (1988) hanteert de volgende categorieën:

- seksisme: seksistische grapjes, opmerkingen, beslissingen
- verleiding: ongewenste aanrakingen, avances en seksuele voorstellen
- seksuele omkoping: het niet afwijzen van avances wordt beloond met positieve beslissingen op of over het werk
- seksuele dwang: het afwijzen van avances wordt afgestraft met negatieve beslissingen op of over het werk
- seksuele gewelddadigheid: afdwingen van seksuele handelingen met gebruik van fysiek geweld en/of dreiging daarmee

12.2.2 *De wetgeving*

Bepaalde vormen van seksuele intimidatie zijn strafbaar en kunnen als zodanig strafrechtelijk vervolgd worden. Het betreft met name aanranding en verkrachting. Daarnaast kan het slachtoffer een civielrechtelijke procedure aanspannen tegen de dader. Ten derde heeft de wetgever in oktober 1994 de *Wet op de Arbeidsom-*

standigheden (Arbo-wet) gewijzigd, waardoor sinds die tijd werkgevers verplicht zijn om een beleid te voeren tegen seksuele intimidatie op het werk (art. 3, lid 2 Arbo-wet).

Personen waarop de Arbo-wet betrekking heeft

- De Arbo-wet hanteert een ruime definitie van het begrip werknemers: niet alleen vaste krachten maar ook tijdelijke krachten, mensen die op projectbasis werken, parttimers en flexwerkers, stagiaires, uitzendkrachten en leerlingen vallen eronder.
- De werkgever moet de werknemers beschermen tegen seksuele intimidatie door het eigen personeel maar ook tegen seksuele intimidatie door derden: klanten, patiënten en cliënten.
- Deze laatsten moeten (art. 30 Arbo-wet) op hun beurt beschermd worden tegen seksuele intimidatie door werknemers of andere tijdelijk in het gebouw verkerende personen.
- Vanaf 31 maart 1994 valt het onderwijs ook onder de Arbo-wet, hetgeen betekent dat ook docenten, scholieren en studenten een beroep kunnen doen op de wet. Scholieren tot en met 16 jaar kunnen daarnaast een beroep doen op de strafwetgeving inzake zedendelicten gepleegd tegen een jeugdige.
- De Arbo-wet geldt ook voor de zorgsector, met alle daarin werkzame, opgenomen of anderszins in behandeling zijnde personen. Seksueel misbruikte patiënten en cliënten kunnen – naast de strafwetgeving – dus ook een beroep doen op de Arbo-wetgeving.

Verplichtingen van werkgevers

Werkgevers moeten zelf invulling geven aan de verplichtingen van de Arbowet. Sinds 1994 is de werkgever verplicht om een risico-inventarisatie en -evaluatie uit te voeren. Dat geldt ook voor de risico's van seksuele intimidatie. Op grond daarvan moet de werkgever maatregelen treffen op het gebied van curatie en preventie.

Bij *curatie* hoort het instellen van een klachtenstructuur:

- het opstellen van een klachtregeling
- het aanstellen van vertrouwenspersonen
- het opzetten van een opvangbeleid
- het vaststellen van een sanctiebeleid tegen plegers van seksuele intimidatie

Bij *preventie* kan men denken aan:

- fysieke maatregelen: inrichting gebouw en werkplekken, verlichting, enzovoort.
- personele maatregelen: aanpassen werktijden of dienstroosters, personeelsvervoer
- protocolontwikkeling en training van personeel rond het handelen in voorkomende situaties (eerste opvang)

De werkgever moet daarnaast intern *voorlichting* geven aan werknemers over eventuele risico's op het werk en over de maatregelen die zijn genomen om deze risico's te verminderen – dus ook over maatregelen tegen seksuele intimidatie.

Mogelijk relevant voor seksuele intimidatie is ten slotte, dat de Arbo-wet in artikel 9 de werkgever verplicht om ongevallen en beroepsziekten naar behoren te melden en te registreren. Dit geldt ook voor geestelijk letsel, bijvoorbeeld veroorzaakt door seksuele intimidatie op het werk.

Handhaving van de Arbo-wet: wie controleert de werkgever
Hierbij spelen twee partijen een rol:

- *De Dienst I-SZW (de vroegere Arbeidsinspectie)*
De Dienst I-SZW besteedt aandacht aan het beleid tegen seksuele intimidatie bij het uitvoeren van inspecties in bedrijfstakken en andere inspectieprojecten. Daarnaast kan de I-SZW een werkgever een aanwijzing geven als deze zijn verplichtingen

niet is nagekomen. Dit kan de dienst op eigen initiatief doen (art. 35 Arbo-wet) of op verzoek van een ondernemingsraad of (bij ontbreken daarvan) een meerderheid van de belanghebbende werknemers (art. 40 Arbo-wet). De aanwijzing heeft betrekking op de wijze waarop de werkgever beleid voert en welke maatregelen binnen welke termijn nodig zijn ter verbetering daarvan. De Dienst I-SZW heeft in elke regio een vertrouwensinspecteur waar men terecht kan met klachten over de nalatigheid van de werkgever. De Dienst I-SZW kan niet optreden tegen individuele werknemers die seksuele intimidatie gepleegd hebben: dat is en blijft de verantwoordelijkheid van de werkgever.

- *De ondernemingsraad (OR)*

De OR heeft op grond van de Wet op de Ondernemingsraden (WOR) een taak bij de bestrijding van seksuele intimidatie. De OR heeft onder meer tot taak te bevorderen dat regels op Arbo-gebied worden nageleefd (art. 28 WOR). De werkgever is verplicht op grond van art. 3, lid 7 van de Arbo-wet om met de OR te overleggen over het ondernemingsbeleid op Arbo-gebied. Het beleid rond seksuele intimidatie valt daar zeker onder. Op grond van art. 27 WOR heeft de werkgever bovendien de plicht om vooraf instemming te vragen van de OR als hij voornemens heeft een regeling te treffen ten aanzien van seksuele intimidatie. De OR kan daarmee overigens de werkgever niet dwingen om een regeling te treffen: de OR kan alleen instemming onthouden aan een door de werkgever voorgestelde regeling.

Betekenis van de Arbo-wet voor slachtoffers

- Bescherming tegen seksuele intimidatie valt onder de zorgplicht van werkgevers. Dit betekent dat bij tekortschieten in die zorgplicht de werknemer op grond van artikel 7A: 1638x BW een schadevergoeding van de werkgever kan vorderen.
- De Arbo-wet voorziet niet in sancties tegen daders van seksuele

intimidatie. Als de werkgever hierover evenmin iets heeft geregeld of als men de regeling van de werkgever onbevredigend acht, dan zal het slachtoffer een oplossing moeten zoeken in het strafrecht of het civiele recht.

- De dader kan overigens altijd bezwaar maken tegen een door de werkgever opgelegde sanctie bij de kantonrechter. Uit de jurisprudentie blijkt dat het opleggen van sancties aan daders van seksuele intimidatie een hachelijke zaak is. Als de rechter oordeelt dat hetzij de behandeling van de klacht niet zorgvuldig is geweest, hetzij de opgelegde sanctie te zwaar is, loopt de werkgever het risico dat hij achterstallig loon moet betalen. Soms besluit de rechter zelfs dat de werkgever de werknemer (de dader) ook nog een schadevergoeding moet betalen.
- Wellicht ten overvloede zij erop gewezen dat werknemers werkzaam in de gezondheidszorg, cliënten van de gezondheidszorg en cliënten van de jeugdhulpverlening en jeugdbescherming tevens een klacht kunnen indienen bij het Medisch Tuchtcollege of melding doen bij de Inspectie voor de Gezondheidszorg of de Inspectie voor de Jeugdhulpverlening en Jeugdbescherming.

12.3 Seksueel geweld in internationale context

In deze paragraaf wordt aandacht besteed aan de twee zaken die raken aan het onderwerp van deze zedenalmanak, te weten vrouwenhandel en asielzoekers/vluchtelingen die in het land van herkomst slachtoffers van seksueel geweld zijn geworden of dreigden te worden.

12.3.1 Vrouwenhandel

Het is alom bekend dat in Nederland vrouwen uit andere (veelal niet-Europese) landen onder dwang te werk zijn gesteld in de prostitutie of andere onderdelen van de seksindustrie. Vaak is de vrouw financieel aangewezen op de handelaar of exploitant, haar verblijfsstatus in Nederland (als ze die al heeft) is vaak gebaseerd

op een fictieve grond – bijvoorbeeld een ‘schijnhuwelijk’. Soms zijn alle identiteitspapieren door de exploitant of handelaar in beslag genomen om te voorkomen dat de vrouw de situatie van gedwongen prostitutie zal ontvluchten. Zo’n slachtoffer van vrouwenhandel bevindt zich in een lastige situatie: aangifte doen kan leiden tot represailles van de handelaar of exploitant en vaak (bij gebrek aan een geldige verblijfstitel) dreigt uitzetting naar het land van herkomst.

Degene die in de beroepspraktijk te maken krijgt met een slachtoffer van vrouwenhandel, dient zich rekenschap te geven van het feit dat naast de Nederlandse wetten op dit gebied ook internationale afspraken bestaan. De direct relevante wetten en afspraken worden hieronder kort besproken.

De Nederlandse wetgeving

Bepalingen die mede betrekking hebben op slachtoffers van vrouwenhandel zijn te vinden in de strafwetgeving en in de vreemdelingenwet.

- In de Nederlandse strafwetgeving zijn diegenen strafbaar die een ander door enigerlei vorm van *dwang*⁴³ in de prostitutie brengt ofwel een handeling onderneemt waarvan hij in redelijkheid kan vermoeden dat die ander daardoor in de prostitutie belandt (art. 250ter WvSr).

Op grond van datzelfde artikel is ook degene strafbaar, die een ander in de prostitutie brengt *zonder* dat daarbij enige vorm van dwang is gebruikt. Over dit laatste onderdeel is momenteel (1997) discussie gaande in de Tweede en Eerste Kamer. Die discussie is gerelateerd aan de vraag of het *verbod op het exploiteren van bordelen* (art. 250bis WvSr) in het strafrecht gehandhaafd moet blijven. Mocht deze discussie leiden tot schrappen van het bordeelverbod, dan zal naar verwachting ook de exploitatie van prostitutie zonder dwang uit het strafrecht verdwijnen. Opheffing

van het bordeelverbod heeft voor buitenlandse prostituées de volgende gevolgen:

- Prostituées afkomstig van landen buiten de Europese Unie vallen onder de Wet Arbeid Vreemdelingen. Deze wet zal zo worden aangepast dat een tewerkstellingsvergunning voor 3 jaar verkregen kan worden, waarna een vergunning niet meer nodig is. Voor tijdelijk werk is een vergunning van 6 maanden mogelijk die niet kan worden verlengd.
- Prostituées van landen binnen de EU hebben geen vergunning nodig.
- In artikel 16 van de *Vreemdelingenwet* is vastgelegd dat vrouwen die in een procedure rond vrouwenhandel verwickeld zijn *niet voor het einde van het proces* in Nederland uitgezet mogen worden. Verder is denkbaar dat een slachtoffer van vrouwenhandel een tijdelijke verblijfstitel op humanitaire gronden kan aanvragen, als zij kan aantonen dat in het land van herkomst represailles dreigen en/of dat onvoldoende bescherming door de overheid ter plekke kan worden gegarandeerd.

Internationale verdragen

- *Het VN-verdrag tot bestrijding van de handel in personen en de exploitatie van prostitutie van anderen* (1949)
Nederland heeft dit verdrag niet ondertekend en is daarmee ook niet gehouden aan de inhoud ervan. In het verdrag wordt onder meer bepaald dat voor deelnemende landen strafbaar gehouden moeten worden:
 - al diegenen die (ook zonder gebruikmaking van dwang) personen werven, meenemen of ontvoeren met het doel om hen in een ander land in de prostitutie te brengen, zelfs als deze personen daarmee instemmen.

billijkheid een correctie toepassen en bepalen dat nog andere (langere) verjaringstermijnen gelden. • ⁴³ Bij voorkeur per aangetekende brief, brief met ontvangstbevestiging of gedateerde (!) fax met bevestiging van verzending.

- al degenen die personen exploiteren in de prostitutie, ongeacht of dat met of zonder dwang gebeurt.
- een ieder die op wat voor manier ook betrokken is bij prostitutie, dus ook bijvoorbeeld de verhuurder van ruimtes bedoeld voor prostitutie, de geldschietster en de klant.

• *VN-Vrouwenverdrag (1979)*⁴⁴

Dit verdrag is wel door Nederland ondertekend. Artikel 6 van dat verdrag bepaalt dat aangesloten landen alle *passende maatregelen* treffen (onder meer op het gebied van de (straf)wetgeving), om alle vormen van handel in vrouwen en het exploiteren van prostitutie te bestrijden. Het begrip 'exploiteren' wordt door Nederland overigens beperkt uitgelegd: het dient te gaan om vormen van gedrag waarbij prostitutie wordt *uitgebuut* en niet om vormen waarbij personen voordeel halen uit prostitutie.

• *Overige internationale verdragen*

Nederland heeft op grond van een aantal oudere verdragen⁴⁵ nog een aantal verplichtingen, waaronder:

- vrouwen en meisjes/jongens dienen op eigen verzoek of op verzoek van degene die het gezag uitoefent over het slachtoffer te worden *teruggezonden* naar het land van herkomst.
- zij worden *gehoord* om de identiteit en de burgerlijke staat vast te stellen en te onderzoeken wie in het land van herkomst betrokken is geweest bij de handel in personen.
- over de daders wordt *internationaal informatie uitgewisseld*.
- er moet toezicht zijn op organisaties die zich bezig houden met de handel in personen.

Conclusie

- Personen die onder dwang naar Nederland gebracht zijn en onvrijwillig in de prostitutie terecht zijn gekomen, kunnen voor een strafrechtelijke actie tegen de handelaar gebruik kunnen maken van art. 250ter uit het wetboek van strafrecht.
- Op grond van art. 16 in de Vreemdelingenwet kunnen zij niet het

land uitgezet worden zolang de procedure loopt.

- Daarnaast kan het slachtoffer proberen om op humanitaire gronden een tijdelijke verblijfstitel te krijgen.
- Tevens kunnen slachtoffers een beroep doen op het feit dat Nederland zich gebonden heeft aan het VN-vrouwenverdrag en de andere genoemde verdragen.

Hulp en bijstand

Voor steun bij de juridische procedures en voor het regelen van praktische opvang is in Nederland de Stichting Tegen Vrouwenhandel (STV) opgericht (zie voor adres: deel 5, paragraaf 17.1). De Stichting ondersteunt ook andere professionals die met slachtoffers van vrouwenhandel te maken krijgen met informatie en advies. De STV beschikt over adressen van gespecialiseerde advocaten die de slachtoffers in een procedure kunnen bijstaan.

12.3.2 Vluchtelingen en asielzoekers: seksueel geweld in het land van herkomst

De wet- en regelgeving

Iemand is vluchteling als:

- zij/hij vervolging (marteling, gevangenschap) te vrezen heeft van – in normale gevallen – de overheid
- en dat vanwege ras, religie, nationaliteit, behoren tot een bepaalde bevolkingsgroep of het hebben van een bepaalde politieke overtuiging

• ⁴² Uitzondering vormen de artikelen 239 (schennis van de eerbaarheid), 240 (tentoonstellen, aanbieden of toezenden van afbeelding of voorwerp aanstotelijk voor de eerbaarheid), 240a (idem als 240, maar dan aan personen jonger dan 16 jaar) en 250bis (bordeel houden) WvSr.. Voor deze delicten is de strafrechtelijke verjarings-termijn namelijk slechts 6 jaar.

Tussen vervolging, vervolger en vervolgingsgrond moet een bepaald verband bestaan⁴⁶. Voor het bepalen van de vraag of iemand een vluchtelingenstatus kan krijgen, wordt in Nederland als criterium gehanteerd dat de vervolger *speciaal de persoon die asiel aanvraagt* wil treffen door vervolging. De asielaanvrager moet dus *persoonlijk gegronde vrees* voor vervolging hebben.

Slachtofferschap van seksueel geweld in het land van herkomst, gepleegd door onder meer militairen, politiemensen, andere overheidsvertegenwoordigers of mannen van een andere etnische of groep, kan een grond zijn om erkend te worden als vluchteling. Dit op basis van artikel I(A) van het Verdrag van Genève. Voorwaarde is dat het seksueel geweld is gepleegd door of met (expliciete of stilzwijgende) instemming van de overheid in het land van herkomst. De bewijsvoering hieromtrent kan echter lastig zijn, zeker als er geen fysieke sporen (meer) zichtbaar zijn. Ook wordt het lastig als de vluchteling zich beroept op de dreiging dat zij of hij slachtoffer kan worden van seksueel geweld in het land van herkomst.

De praktijk

Uit de praktijk van de rechtspraak blijkt dat het voor (potentiële) slachtoffers van seksueel geweld in het land van herkomst bepaald niet gemakkelijk is om in Nederland op grond daarvan de vluchtelingenstatus te verkrijgen. Uit de rechtspraak blijkt dat er, in tegenstelling tot zaken waarin een asielaanvrager andersoortige martelingen heeft ondergaan, vaak betwijfeld wordt of het seksueel geweld wel gezien moet worden als een *daad van persoonlijke vervolging*. En deze specifiek op de persoon gerichte dreiging is een belangrijk criterium voor het toekennen van de vluchtelingenstatus. Hieronder een aantal voorbeelden van gerechtelijke uitspraken ter toelichting⁴⁷:

- Een slachtoffer loopt wel het risico om verkracht te worden, maar dat is nog geen specifiek individueel vervolgingsrisico (asielaanvraagster is Tamil uit Sri Lanka).
- Verkrachting is een haast onvermijdelijk bijverschijnsel van oorlogvoering en is geen daad van vervolging (asielaanvraagster is Tamil uit Sri Lanka).
- Aan verkrachting zonder meer ontbreekt een doelbewuste politieke strategie die maakt dat er sprake is van een daad van vervolging (asielaanvraagster is Tamil uit Sri Lanka).
- In een land als Turkije is een verkrachting van een vrouw uit een etnische minderheid geen stelselmatige daad van vervolging door de overheid (asielaanvraagster is Koerdische uit Turkije).
- Verkrachting door politiemensen is een gekwalificeerd delict in het land van herkomst; slachtoffer heeft geen strafklacht ingediend en kan niet aantonen dat de overheid deze klacht niet in behandeling wil nemen (asielaanvraagster is zigeunerin uit Hongarije).

Een kentering in het denken?

Uit de rechtspraak inzake asielverzoeken van Bosnische vrouwen uit de laatste jaren blijkt dat zij op grond van tegen hen gepleegd seksueel geweld in het kader van het etnische conflict in het voormalige Joegoslavië veelal wel als vluchteling erkend worden. Of dit een kentering in het denken over deze problematiek betekent, in de zin dat in toenemende mate wordt onderkend dat ook seksueel geweld voor het slachtoffer een persoonlijke gegronde vrees voor een daad van vervolging oplevert, zal de toekomst uit moeten wijzen.

⁴⁷ Daaronder moet worden verstaan: fysiek geweld, bedreiging met geweld of een andere feitelijkheid, misbruik van uit feitelijke verhoudingen voortvloeiend overwicht of misleiding.

Verblijfsvergunning op humanitaire gronden

In de rechtspraak wordt aan slachtoffers van seksueel geweld in het land van herkomst vaak wel een verblijfsvergunning op humanitaire gronden verleend. Aan een dergelijke verblijfsvergunning kunnen voor de slachtoffers bepaalde nadelen verbonden zijn⁴⁸:

- Het slachtoffer wordt alleen erkend als individueel slachtoffer, terwijl erkenning als vluchteling onderstreept dat het slachtoffer-schap ook een politieke kwestie is.
- De verblijfsvergunning brengt een minder gunstige materiële positie met zich mee dan de vluchtelingenstatus.
- Het verlenen van een verblijfsvergunning is een kwestie van beleid, de toelating als vluchteling is een kwestie van recht.

Hulp en bijstand

Voor juridische hulp en bijstand aan deze slachtoffers verdient het aanbeveling een in vreemdelingenzaken gespecialiseerde advocaat in de arm te nemen. Het Clara Wichmann Instituut (CWI) en de lokale Bureaus voor Rechtshulp hebben een overzicht per regio. De Stichting Pharos biedt ondersteuning aan hulpverleners van asielzoekers en vluchtelingen (zie ook paragraaf 6.4 in deel 2). De adressen van deze instellingen zijn te vinden in deel 5 van de *Zeden Almanak*, in de paragrafen 17.1 (CWI), 17.4 (Pharos) en 17.10 (Bureaus Rechtshulp).

Verder kunnen bij de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) (zie voor adres deel 5, paragraaf 17.13) diverse brochures over de gang van zaken rond asielaanvragen worden aangevraagd⁴⁹.

* 44 Voluit: 'Verdrag van New York inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen'. * 45 Onder meer het Verdrag van Parijs van 4 mei 1910 tot bestrijding van de handel in vrouwen en meisjes (ondertekend in 1912), in 1921 uitge-

Bijlage 3.1 Inhoudsopgave overige delen

Deel 1 Achtergronden

Inleiding

1 Seksueel geweld: omschrijving, omvang en gevolgen

- 1.1 Seksueel geweld in de maatschappelijke discussie
- 1.2 Seksueel geweld en wetgeving
- 1.3 Omvang en aard van seksueel geweld
 - 1.3.1 Gegevens over volwassen slachtoffers
 - 1.3.2 Gegevens over kinderen
- 1.4 De gevolgen van seksueel geweld
 - 1.4.1 Fysieke gevolgen
 - 1.4.2 Praktische gevolgen
 - 1.4.3 Emotionele en psychische gevolgen
 - 1.4.4 Sociale gevolgen
 - 1.4.5 Juridische gevolgen

2 De weg van het slachtoffer: volwassenen

- 2.1 De weg van het slachtoffer: drie fasen, drie trajecten
- 2.2 De drie fasen: het perspectief van het slachtoffer
 - 2.2.1 De aanloofase: op zoek naar vertrouwenspersonen
 - 2.2.2 De actiefase: de (aan) melding en eerste opvang
 - 2.2.3 De vervolfase
- 2.3 De drie trajecten: perspectief van het slachtoffer
- 2.4 De kloof tussen de hulpverlening en het juridische circuit

- 2.5 Samenwerking tussen de hulpverlening en het juridische circuit: enkele suggesties

3 Seksuele kindermishandeling: het traject

- 3.1 De signaleringsfase
- 3.2 Het melden van seksuele kindermishandeling
- 3.3 De afhandeling van meldingen: vervolging of hulpverlening?
- 3.4 Samenwerking van betrokken instellingen

Bijlagen

- Bijl. 1.1 Inhoudsopgave overige delen

Geraadpleegde literatuur

Index

Deel 2 Hulp en bijstand

Inleiding

4 Hulpverlening aan volwassen slachtoffers van seksueel geweld en hulp aan daders

- 4.1 Inleiding
- 4.2 De eerste opvang van slachtoffers
- 4.3 De belangrijkste aanbieders van eerste opvang

- 4.3.1 De politie
- 4.3.2 Buro's Slachtofferhulp
- 4.3.3 Telefonische hulpdiensten
- 4.3.4 De huisarts
- 4.3.5 De GG&GD
- 4.3.6 Het Algemeen Maatschappelijk Werk
- 4.4 Verwijzing naar vervolghulp
- 4.5 Aanbieders van vervolghulp
- 4.5.1 Onderdak: vrouwenopvang en maatschappelijke opvang
- 4.5.2 Ambulante psychosociale hulpverlening (regulier)
- 4.5.3 Intramurale hulp
- 4.5.4 De niet-reguliere (autonome) hulpverlening
- 4.6 Samenwerking bij seksueel geweld
- 4.7 Daderhulpverlening
- 4.8 Hulp bij vrouwenmishandeling: geweld in relaties

5 Hulp aan jeugdigen

- 5.1 Signalering van seksuele kindermishandeling
- 5.2 Het melden van vermoedens
- 5.3 Vervolghulpverlening
- 5.3.1 Hulp aan jeugdige slachtoffers
- 5.3.2 Hulpverlening aan de overige betrokkenen
- 5.4 Verwijzen naar vervolghulp
- 5.5 Samenwerking in de hulp bij seksuele kindermishandeling

6 Hulp aan specifieke groepen

- 6.1 Inleiding
- 6.2 Jongens als slachtoffer
- 6.3 Zwarte en migrantenvrouwen
- 6.4 Vluchtelingen/asielzoekers
- 6.5 Mensen met een handicap
- 6.5.1 Mensen met een verstandelijke handicap
- 6.5.2 Mensen met een lichamelijke handicap
- 6.6 Patiënten/cliënten in de (geestelijke) gezondheidszorg

- 6.7 Jeugdigen in instellingen voor jeugdhulpverlening/jeugdbescherming

7 Juridische bijstand en financiële hulp

- 7.1 De diverse rechtshulpverleners
- 7.1.1 Advocaten
- 7.1.2 Letselschade-advocaten (LSA)
- 7.1.3 Bureaus voor Rechtshulp
- 7.1.4 Rechtskundige diensten
- 7.2 De kosten van de rechtshulp
- 7.2.1 Kosten van rechtshulp behoren tot de schade
- 7.2.2 Gefinancierde rechtshulp
- 7.2.3 Niet-gefinancierde rechtshulp
- 7.2.4 Proceskosten
- 7.3 Financiële hulp: schadefonds
- 7.3.1 Het Schadefonds Geweldsmisdrijven
- 7.3.2 Overige (particuliere) fondsen

Bijlagen

- Bijl. 2.1 Inhoudsopgave overige delen

Geraadpleegde literatuur

Index

Deel 4 De juridische wegen

Inleiding

13 Achtergronden

- 14 Naar de politie
- 14.1 Het melden van een delict bij de politie
- 14.2 Eerste opvang door de politie
- 14.3 Aangifte doen

- 14.4 Het indienen van een klacht (indien vereist)
- 14.5 De eerste bewijsvergaring
- 14.6 Het opsporingsonderzoek door de politie
 - 14.6.1 Medisch onderzoek
 - 14.6.2 Getuigenverklaringen
 - 14.6.3 Identificatie van de verdachte
 - 14.6.4 Buurtonderzoek en onderzoek ter plekke
 - 14.6.5 Positie en rol van het slachtoffer in deze fase
- 14.7 Afronding van de opsporingsfase

15 De strafrechtelijke procedure

- 15.1 Inzending naar het openbaar ministerie
- 15.2 Beslissing tot al dan niet vervolgen
- 15.3 Gerechtigd vooronderzoek (GVO) door de rechter-commissaris
- 15.4 De terechtzitting
- 15.5 Het slachtoffer als getuige
- 15.6 Getuigenverklaringen door hulpverleners
- 15.7 Verloop van het getuigenverhoor
- 15.8 Het pleidooi van de officier van justitie (requisitoir)
- 15.9 Uitspraak door de rechter
- 15.10 De executie van het vonnis: inning van de schadevordering
 - 15.10.1 Executie van straffen en maatregelen
 - 15.10.2 Executie van de vordering van de benadeelde partij: het innen van de schadevergoeding
- 15.11 Hoger beroep en cassatie in strafrechtelijke zaken

16 De civielrechtelijke procedure

- 16.1 Bewijsvoering en kosten
- 16.2 Het kort geding
- 16.3 De rechtbankprocedure (bodempcedure)
- 16.4 De executie van het vonnis: inning van de schadevordering
- 16.5 Hoger beroep en cassatie in civielrechtelijke zaken

Bijlagen

- Bijl. 4.1 Inhoudsopgave overige delen
- Bijl. 4.2 De structuur van de rechterlijke macht en de belangrijkste wetboeken

Geraadpleegde literatuur

Index

Deel 5 Adressen en informatie

17 Adressen

- 17.1 Landelijke steun-, koepel- en belangenorganisaties
- 17.2 Regionale steunpunten en consultatieteams seksueel geweld
- 17.3 Regionale en lokale samenwerkingsverbanden seksueel geweld
- 17.4 Hulp aan volwassenen: eerste opvang en vervolghulpverlening
- 17.5 Vrouwenopvangvoorzieningen
- 17.6 Algemene crisisopvang
- 17.7 Seksuele kindermishandeling: landelijke organisaties, telefonische opvang en meldpunten
- 17.8 Jeugd: vervolghulpverlening
- 17.9 Raden voor de Kinderbescherming
- 17.10 Juridische en financiële hulpverlening
- 17.11 Rechtbanken en parketten
- 17.12 Medische Tuchtcolleges
- 17.13 Rijksoverheid en Inspecties

18 Literatuur

- 18.1 Algemene literatuur over seksueel geweld
- 18.2 Specifieke slachtoffergroepen
- 18.3 Signalering en eerste opvang

- 18.4 (Vervolg) hulpverlening
- 18.5 Slachtofferzorg en -hulp
- 18.6 Wetten, regels en richtlijnen
- 18.7 Politie en seksueel geweld
- 18.8 Justitie en seksueel geweld

19 Overige materialen en middelen

- 19.1 Brochures
- 19.2 Protocollen/handelingsrichtlijnen/handleidingen
- 19.3 Audiovisuele middelen
- 19.4 Bibliografieën

Bijlagen

- Bijl. 5.1 Inhoudsopgave overige delen

Bijlage 3.2 Wetsteksten van de gewijzigde zedenwetten

Nota bene: de wijzigingen zijn cursief gedrukt

Verkrachting

oud **Art.242**

Hij die door geweld of bedreiging met geweld een vrouw dwingt met hem buiten echt vleselijke gemeenschap te hebben, wordt als schuldig aan verkrachting gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste twaalf jaren of geldboete van de vijfde categorie.

nieuw **Art.242**

Hij die door geweld *of een andere feitelijkheid* of bedreiging met geweld *of een andere feitelijkheid* iemand dwingt tot het ondergaan van handelingen die bestaan uit of mede bestaan uit het seksueel binnendringen van het lichaam, wordt als schuldig aan verkrachting gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste twaalf jaren of geldboete van de vijfde categorie.

Gemeenschap met wilsonbekwame

oud **Art.243**

Hij die buiten echt vleselijke gemeenschap heeft met een vrouw van wie hij weet dat zij in staat van bewusteloosheid of onmacht verkeert, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste acht jaren of geldboete van de vijfde categorie.

nieuw **Art.243**

Hij die met iemand van wie hij weet dat hij in staat van bewusteloosheid of lichamelijke onmacht verkeert, *dan wel aan een zodanige gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van zijn geestvermogens lijdt dat hij niet of onvolkomen in staat is zijn wil daaromtrent te bepalen of kenbaar te maken of daartegen weerstand te bieden*, handelingen pleegt die bestaan uit het seksueel binnendringen van het lichaam, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste acht jaren of geldboete van de vijfde categorie.

Gemeenschap met meisjes beneden 12 jaar

oud **Art.244**

Hij die vleselijke gemeenschap heeft met een meisje beneden de leeftijd van twaalf jaren, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste twaalf jaren of geldboete van de vijfde categorie.

nieuw **Art.244**

Hij die met iemand beneden de leeftijd van twaalf jaren handelingen pleegt die bestaan uit of mede bestaan uit het seksueel binnendringen van het lichaam wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste twaalf jaren of geldboete van de vijfde categorie.

Gemeenschap met vrouw beneden 16 jaar

oud Art.245

- 1 Hij die buiten echt vleselijke gemeenschap heeft met een vrouw die de leeftijd van twaalf, maar nog niet die van zestien jaren heeft bereikt, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste acht jaren of geldboete van de vijfde categorie.
- 2 Vervolging heeft, buiten de gevallen van de artikelen 248 en 249, niet plaats dan op klacht.

nieuw Art.245

- 1 Hij die met iemand, die de leeftijd van twaalf jaren maar nog niet die van zestien jaren heeft bereikt, buiten echt, *ontuchtige handelingen pleegt die bestaan uit of mede bestaan uit het seksueel binnendringen van het lichaam*, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste acht jaren of geldboete van de vijfde categorie.
- 2 Vervolging heeft, buiten de gevallen van de artikelen 248 en 249, niet plaats dan op klacht.
- 3 Tot de klacht bedoeld in het tweede lid is naast de wettelijke vertegenwoordiger in burgerlijke zaken, bedoeld in artikel 65, eerste lid, tevens bevoegd de raad voor de kinderscherming.
- 4 In afwijking van het bepaalde in de artikelen 64 tot en met 66 is degene ten aanzien van wie het feit is gepleegd te allen tijde tot de klacht gerechtigd, in dier voege dat de termijn gedurende welke de klacht kan worden ingediend gelijk is aan de verjaringstermijn bedoeld in artikel 70.

Aanranding

oud Art.246

Hij die door geweld of bedreiging met geweld iemand dwingt tot het plegen of dulden van ontuchtige handelingen, wordt, als schuldig aan feitelijke aanranding van de eerbaarheid, gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste acht jaren of geldboete van de vijfde categorie.

nieuw Art.246

Hij die door geweld of een andere feitelijke of bedreiging met geweld of een andere feitelijke iemand dwingt tot het plegen of dulden van ontuchtige handelingen, wordt, als schuldig aan feitelijke aanranding van de eerbaarheid, gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste acht jaren of geldboete van de vijfde categorie.

Ontucht met wilsonbekwame

oud Art.247

Hij die met iemand van wie hij weet dat hij in staat van bewusteloosheid of onmacht verkeert of met iemand beneden de leeftijd van zestien jaren ontuchtige handelingen pleegt of laatstgemelde tot het plegen of dulden van zodanige handelingen of, buiten echt, van vleselijke gemeenschap met een derde verleidt, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste zes jaren of geldboete van de vierde categorie.

nieuw Art.247

- 1 Hij die met iemand van wie hij weet dat hij in staat van bewusteloosheid of lichamelijke onmacht verkeert, *dan wel aan een zodanige gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van zijn geestvermogens lijdt dat hij niet of onvolkomen in staat is zijn wil daaromtrent te bepalen of kenbaar te maken of daartegen weerstand te bieden* of met iemand beneden de leeftijd van zestien jaren buiten echt ontuchtige handelingen pleegt of laatstgemelde tot het plegen of dulden van zodanige handelingen buiten echt met een derde verleidt, wordt gestraft met een gevangenisstraf van ten hoogste zes jaren of geldboete van de vierde categorie.

- 2 Indien de in het eerste lid bedoelde persoon beneden de leeftijd van zestien jaren, twaalf jaren of ouder is, heeft vervolging buiten de gevallen van de artikelen 248 en 249 niet plaats dan op klacht.
- 3 Het derde en vierde lid van artikel 245 zijn van overeenkomstige toepassing.

Zwaar lichamelijk letsel

oud Art.248

- 1 Indien een der in de artikelen 243 en 245-247 omschreven misdrijven zwaar lichamelijk letsel ten gevolge heeft, wordt gevangenisstraf van ten hoogste twaalf jaren of geldboete van de vijfde categorie opgelegd.
- 2 Indien een der in de artikelen 242-247 omschreven misdrijven de dood ten gevolge heeft, wordt gevangenisstraf van ten hoogste vijftien jaren of geldboete van de vijfde categorie opgelegd.

Art.248 bis

Vervallen

nieuw Art.248

- 1 Indien een der in de artikelen 243 en 245-247 omschreven misdrijven zwaar lichamelijk letsel tengevolge heeft, wordt gevangenisstraf van ten hoogste twaalf jaren of geldboete van de vijfde categorie opgelegd.
- 2 Indien een der in de artikelen 242-247 omschreven misdrijven de dood ten gevolge heeft, wordt gevangenisstraf van ten hoogste vijftien jaren of geldboete van de vijfde categorie opgelegd.

Art.248 bis

Vervallen

Uitlokken van minderjarige tot ontucht

oud Art. 248ter

- 1 Hij die door giften of beloften van geld of goed, misbruik van uit feitelijke verhoudingen voortvloeiend overwicht of misleiding een minderjarige van onbesproken gedrag, wiens minderjarigheid hij kent of redelijkerwijs moet vermoeden, opzettelijk beweegt ontuchtige handelingen met hem te plegen of zodanige handelingen van hem te dulden, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste vier jaren of geldboete van de vierde categorie.
- 2 Vervolging heeft niet plaats dan op klacht van hem tegen wie het misdrijf is gepleegd.
- 3 De termijn bedoeld in artikel 66 belooft voor deze klacht zes maanden.

nieuw Art.248ter

- 1 Hij die door giften of beloften van geld of goed, misbruik van uit feitelijke verhoudingen voortvloeiend overwicht of misleiding een minderjarige van onbesproken gedrag, wiens minderjarigheid hij kent of redelijkerwijs moet vermoeden, opzettelijk beweegt ontuchtige handelingen met hem te plegen of zodanige handelingen van hem te dulden, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste vier jaren of geldboete van de vierde categorie.
- 2 Het tweede, derde en vierde lid van artikel 245 zijn van overeenkomstige toepassing.

Ontucht met misbruik gezag

oud Art.249

- 1 Hij die ontucht pleegt met zijn minderjarige kind, stiefkind of pleegkind, zijn pupil, een aan zijn zorg, opleiding of waakzaamheid toevertrouwde minderjarige of zijn minderjarige bediende of ondergeschikte, wordt gestraft met

gevangenisstraf van ten hoogste zes jaren of geldboete van de vierde categorie.

2 Met dezelfde straf wordt gestraft:

1e. de ambtenaar die ontucht pleegt met een persoon aan zijn gezag onderworpen of aan zijn waakzaamheid toevertrouwd of aanbevolen;

2e. de bestuurder, geneeskundige, onderwijzer, beambte, opzichter of bediende in een gevangenis, rijkswerkinrichting, rijksinrichting voor kinderbescherming, weeshuis, ziekenhuis, of instelling van weldadigheid, die ontucht pleegt met een persoon daarin opgenomen.

nieuw **Art.249**

1 Hij die ontucht pleegt met zijn minderjarig kind, stiefkind of pleegkind, zijn pupil, een aan zijn zorg, opleiding of waakzaamheid toevertrouwde minderjarige of zijn minderjarige bediende of ondergeschikte, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste zes jaren of geldboete van de vierde categorie.

2 Met dezelfde straf wordt gestraft:

1e. de ambtenaar die ontucht pleegt met een persoon aan zijn gezag onderworpen of aan zijn waakzaamheid toevertrouwd of aanbevolen;

2e. de bestuurder, geneeskundige, onderwijzer, beambte, opzichter of bediende in een gevangenis, rijkswerkinrichting, rijksinrichting voor kinderbescherming, weeshuis, ziekenhuis of instelling van weldadigheid, die ontucht pleegt met een persoon daarin opgenomen.

3e. *degene die, werkzaam in de gezondheidszorg of maatschappelijke zorg ontucht pleegt met iemand die zich als patiënt of cliënt aan zijn hulp of zorg heeft toevertrouwd.*

Bijlage 3.3 Wetsteksten van de overige (ongewijzigde) zedenwetten

Nota bene: genoemde verjaringstermijnen gelden voor meerderjarige verdachten. Voor minderjarigen gelden aangepaste verjaringstermijnen. Zie daarvoor paragraaf 9.3.1, deel 3.

Schennis van de eerbaarheid

Art. 239

Met gevangenisstraf van ten hoogste drie maanden of geldboete van de tweede categorie wordt gestraft schennis van de eerbaarheid:

1. op of aan een plaats, voor het openbaar verkeer bestemd;
2. op een of andere dan onder 1 bedoelde plaats, toegankelijk voor personen beneden de leeftijd van zestien jaar;
3. op een niet-openbare plaats, indien een ander daarbij zijns ondanks tegenwoordig is.

Vervolgbaar: ambtshalve.

Verjaring: zes jaar.

Verspreiding van pornografische geschriften en dergelijke

Art. 240

Met gevangenisstraf van ten hoogste twee maanden of geldboete van de derde categorie wordt gestraft hij die weet of ernstige reden heeft om te vermoeden dat een afbeelding of voorwerp aanstotelijk voor de eerbaarheid is en die afbeelding of dat voorwerp:

1. op of aan een plaats, voor het openbaar verkeer bestemd, openlijk tentoonstelt of aanbiedt;

2. aan iemand, anders dan op diens verzoek, toezendt.

Vervolgbaar: ambtshalve.

Verjaring: zes jaar.

Schadelijke vertoning

Art. 240a

Met gevangenisstraf van ten hoogste twee maanden of geldboete van de tweede categorie wordt gestraft hij die een afbeelding of voorwerp, waarvan de vertoning schadelijk is te achten voor personen beneden de leeftijd van zestien jaar, verstrekt, aanbiedt of vertoont aan een minderjarige van wie hij weet of redelijkerwijs wordt vermoeden, dat deze jonger is dan zestien jaar.

Vervolgbaar: ambtshalve.

Verjaring: zes jaar.

Kinderpornografie

Art. 240b

1. Met gevangenisstraf van ten hoogste vier jaren of geldboete van de vijfde categorie wordt gestraft degene die een afbeelding – of een gegevensdrager, bevattende een afbeelding – van een seksuele gedraging, waarbij iemand die kennelijk de leeftijd van zestien jaar nog niet heeft bereikt, is betrokken, verspreidt of openlijk tentoonstelt, vervaardigt, invoert, doorvoert, uitvoert of in voorraad heeft.
2. Niet strafbaar is degene die een dergelijke afbeelding in voorraad heeft waarvan vaststaat dat hij deze voor een wetenschappelijk, educatief of therapeutisch doel gebruikt.

3. Met gevangenisstraf van ten hoogste zes jaren of geldboete van de vijfde categorie wordt gestraft degene die van het plegen van een van de misdrijven, omschreven in het eerste lid, een beroep of gewoonte maakt.

Vervolgbaar: ambtshalve.

Verjaring: • lid 1: twaalf jaar

• lid 3: twaalf jaar

Koppelarij

Art. 250

1. Wordt gestraft:

1e. met gevangenisstraf van ten hoogste vier jaren of geldboete van de vierde categorie, hij die het plegen van ontucht door zijn minderjarige kind, stiefkind of pleegkind, zijn pupil, een aan zijn zorg, opleiding of waakzaamheid toevertrouwde minderjarige of zijn minderjarige bediende of ondergeschikte met een derde opzettelijk teweegbrengt of bevordert;

2e. met gevangenisstraf van ten hoogste drie jaren of geldboete van de vierde categorie, hij die, buiten de gevallen genoemd onder 1, het plegen van ontucht door een minderjarige wiens minderjarigheid hij kent of redelijkerwijs moet vermoeden, met een derde opzettelijk teweegbrengt of bevordert.

2. Indien de schuldige van het plegen van een misdrijf een beroep of een gewoonte maakt, kunnen de gevangenisgestraften met een derde worden verhoogd.

Vervolgbaar: ambtshalve.

Verjaring: • lid 1, 1: 12 jaar;

• lid 1, 2: 6 jaar;

• lid 2: 12 jaar.

Het houden van bordelen

Art. 250bis

Hij die van het opzettelijk teweegbrengen of bevorderen van ontucht door anderen met derden een beroep of gewoonte maakt, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste een jaar of geldboete van de derde categorie.

Vervolgbaar: ambtshalve.

Verjaring: 6 jaar.

Bijlage 3.4 Overzicht van veel toegepaste wetsartikelen (WvSr) bij vrouwenmishandeling

A Delicten waarbij voorlopige hechtenis mogelijk is	
mishandeling, zwaar lichamelijk letsel ten gevolge hebbend	art.300 lid 2
(poging tot) zware mishandeling	art.302 (jo.45)
zware mishandeling met voorbedachten rade	art.303
- jegens moeder, vader, echtgeno(o)t(e) of kind	art.304
(poging tot) verkrachting	art.242 (jo.45)
gemeenschap met bewusteloze of onmachtige	art.243
feitelijke aanranding der eerbaarheid	art.246
ontucht met bewusteloze of onmachtige	art.247
mensenhandel	art.250ter
iemand tot wiens onderhoud verdachte verplicht is, in hulpeloze toestand brengen of laten, zwaar lichamelijk letsel ten gevolge hebbend	art.257
wederrechtelijke vrijheidsberoving (al dan niet zwaar lichamelijk letsel ten gevolge hebbend)	art.282
bedreiging (met verkrachting, aanranding, met een misdrijf tegen het leven of zware mishandeling)	art.285
(poging tot) doodslag	art.287 (jo.45)
(poging tot) moord	art.289 (jo.45)

B Delicten waarbij voorlopige hechtenis niet mogelijk is, maar die wel vaak samengaan met vrouwenmishandeling	
mishandeling (inclusief de strafverzwarende omstandigheid van art.304 Sr.)	art.300
huisvredebreuk	art.138
vernietiging/beschadiging	art.350
iemand tot wiens onderhoud verdachte verplicht is, in hulpeloze toestand brengen of laten	art.255
dwang	art.284

Geraadpleegde literatuur

Alwin, L.
Wetswijziging - Verjaringstermijnen zedende-
licten verruimd.
In: *Algemeen Politieblad*, 1994, nr. 16, p. 12-14.

ANWB
Verkeersrecht, Smartengeldnummer
Den Haag, 1997.

Bakker-Teunissen, O.J.G.B. de
GGD en zedenzaken - de rol van forensisch
geneeskundige.
In: *Modus*, 1995, nr. 5, p. 18-20.

Bloem, J. en P. Stoppelenburg
Handleiding ten behoeve van de arrondisse-
menten voor de landelijke invoering van de wet en
richtlijn Terwee.
Tilburg, 1994.

Boelrijk, M.
Verjaring seksuele delicten gepleegd door
minderjarigen.
In: *Nederlands Juristenblad*, 1996, nr. 34,
p. 1412-1413.

Claessens, S.
Slachtoffers van seksueel geweld.
Amsterdam, scriptie CWI, 1995.

Clara Wichmann Instituut (CWI)
Jurisprudentiesysteem seksueel geweld.
Utrecht, CWI.

College van procureurs-generaal
Richtlijn slachtofferzorg bij het landelijk in
werking treden van de Wet Terwee.
In: *Staatscourant*, 1995, nr. 65.

Geveke, H. en M. Verberk
De organisatie van slachtofferzorg - Resultaten
van een onderzoek naar de uitvoering en werking
van de wet en richtlijn Terwee.
Den Haag, Ministerie van Justitie, Dienst PJR,
1996.

Goderie, M.J.H.
De zedelijkheidswetgeving - onderzoek naar
effecten.
In: *Modus*, 1995, nr. 5, p. 11-14.

Goderie, M.J.H. en L. van Gurp
De eerste opvang van slachtoffers van seksueel
geweld.
Utrecht, Verwey-Jonker Instituut en TransAct,
1996.

Haveman, R.
Slavernij of reguliere arbeid - Prostitutie en
vrouwenhandel in internationaal perspectief.
In: *Nemesis*, 1995, nr. 4, p. 97-102.

Haveman, R. en M. Wijers
Vrouwenhandel en exploitatie van prostitutie.
in: *Nemesis*, 1995, nr. 6, p. 30-31.

Hilkens, H.G.M. en J.A. Huijsintveld
Memo Slachtofferhulp 1996/1997.
Deventer, Kluwer, 1996.

Hommes, J.
Wet Terwee landelijk ingevoerd.
In: *Nemesis*, 1995, nr. 4, p. 23-26.

Kamerstukken Tweede Kamer
Vergaderjaar 1994 - 1995, 24 131, nr. 1 en 2.
Den Haag, 1995.

Ketelaars, G.

Verjaring van incest - Verjarings- en klachttermijnen bij seksuele delicten met minderjarigen.
In: *Nemesis*, 1994, nr. 6, p. 186-191.

Konijn, Y.

Sexuele intimidatie.
In: *Nemesis*, 1995, nr. 3, p. 35-38.

Landen, D. van der

Aanranding en verkrachting.
In: *Delikt en Delinkwent*, 1994, nr. 6, p. 553-567.

Legemaate, J.

Verantwoordingsplicht en aansprakelijkheid in de gezondheidszorg.
Zwolle, Tjeenk Willink, 1996.

Ministeries van Justitie en Binnenlandse Zaken

Circulaire 'Conclusies en aanbevelingen voor de bejegening van slachtoffers van seksuele misdrijven'.
In: *Staatscourant*, 1986, nummer 33.

Neut, J.L. van der en W. Wedzinga

Seksueel binnendringen.
In: *Nederlands Juristenblad*, 1994, nr. 5, p. 149-153.

Nieborg, S.M.A. (red.)

Evaluatie nieuwe zedelijkheidswetgeving - verslag studiebijeenkomst.
Utrecht, juni 1995.

Spijkerboer, Th.

Sheherazade en haar zusters - Sexueel geweld en vluchtelingenrecht.
In: *Nemesis*, 1994, nr. 4, p. 95-106.

Neut, J.L. van der en W. Wedzinga

Het eeuwige getob - over de verhouding tussen verkrachting en aanranding.
In: *Nemesis*, 1995, nr. 5, p. 122-125.

Oosterzee, D. van, P. de Beer, e.a.

Handboek Slachtofferzorg, deel 1/2.
Den Haag, Ministerie van Justitie, 1992/1993.

Politie Friesland

De tijd stond even stil - Reader over de op 1 september 1994 verruimde verjarings- en klachttermijnen van zedendelicten die ten aanzien van minderjarigen zijn gepleegd.
Leeuwarden, september 1994.

Savornin Lohman, J. de, W.M.E.H. Beyers, C.P. van Gelder, M.J.H. Goderie, S.M. Nieborg en R.A.L. Rijkschroeff

Betere en adequate bescherming door de nieuwe zedelijkheidswetgeving? Evaluatie-onderzoek naar de effecten en de doelbereiking van de nieuwe zedelijkheidswetgeving.
Utrecht, Verwey-Jonker Instituut, december 1994.

Schimmel-Bonder, W.G.

Zedelijkheidswetgeving.
In: *Ars Aequi*, 1992, nr. 3, p. 156-163.

Seksuele intimidatie; doe er wat tegen!

Den Haag, Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid,
brochure, augustus 1995.

Sexueel misbruik door hulpverleners:

juridische procedures.
Utrecht, Vrouwenrechtswinkel, brochure, februari 1989.

Seksueel geweld en recht.

Rotterdam, Vrouwenrechtswinkel, brochure, december 1993.

Soetenhorst-de Savornin Lohman, J. de (red.)
Slachtoffers van misdrijven - Ontwikkelingen in hulpverlening, recht en beleid.
Arnhem, Gouda Quint BV, 1989.

Verrijn Stuart, H.

De jacht op het onzegbare - verkrachting, aanranding en seksueel binnendringen.
In: *Nemesis*, 1993, nr. 5, p. 141-148.

Verrijn Stuart, H.

Tijgers op de weg - Evaluatie zedelijkheids-wetgeving is slordige inventarisatie.
In: *Nemesis*, 1995, nr. 2, p. 33-35.

Warnink, M.

Schadevergoeding bij seksueel misbruik.
Nijmegen, Ars Acqui, 1995.

Index

Aansprakelijkheid op grond van onrechtmatige daad	11.1	<i>Klacht delicten</i>	9.4
<i>Bejegening, richtlijnen over</i>	10.3	• indienen	9.4
• aangifte	10.3	• klachtgerechtigden	9.4
• medisch onderzoek	10.3	• klachttermijn	9.4
• opsporing	10.3	<i>Klachtregelingen</i>	10.6. 12.1.1
• vervolging	10.3	• klachten over de politie	10.6.1
<i>Civil recht</i>	8.4	• klachten over de zorgsector (WKCZ)	12.1.1
• omschrijving	8.4	• klachten over justitie	10.6.2
• wetboeken	8.4	<i>Medisch tuchtrecht, wettelijk</i>	12.1.1
<i>Civilrechtelijke voorzieningen</i>	11.3	• maatregelen	12.1.1
• contactverbod	11.3.2	• medisch tuchtcollege	12.1.1
• informatiegebod	11.3.3	• nieuwe wetgeving: de BIG	12.1.1
• straatverbod	11.3.1	• procedure	12.1.1
• verhuisgebod	11.3.4	• rechten van het slachtoffer	12.1.1
• voorschot op schadevergoeding	11.3.5	<i>Medisch tuchtrecht, intern (KNMG)</i>	12.1.2
<i>Informatieverschaffing, richtlijnen over</i>	10.2	• maatregelen	12.1.2
• door openbaar ministerie	10.2	• positie van het slachtoffer	12.1.2
• door politie	10.2	• procedure	12.1.2
<i>Inzage van processtukken door slachtoffer</i>	10.7	<i>Rechterlijke macht en openbaar ministerie, structuur</i>	8.2
		<i>Richtlijn De Beaufort</i>	10.1

Richtlijn Terwee	10.1	Verjaring, civielrechtelijke	11.4
Schade in het civiele recht	11.2	Vluchtelingen en asielzoekers, seksueel geweld en	12.3.2
• immateriële schade	11.2.2	• hulp en bijstand	12.3.2
• smartengeld	11.2.2	• praktijk	12.3.2
• vermogensschade/materiële schade	11.2.1	• verblijfsvergunning op humanitaire gronden	12.3.2
Schadebemiddeling (voor de strafzitting), richtlijnen over	10.4	• wet- en regelgeving	12.3.2
• aangifte	10.4	Vrouwenhandel	12.3.1
• opsporing	10.4	• hulp en bijstand	12.3.1
• vervolging	10.4	• internationale verdragen	12.3.1
Schadevergoeding in het strafproces, wettelijke bepalingen	10.5	• Nederlandse wetgeving	12.3.1
• delicten gepleegd na 1 april 1995	10.5.3	Wet op de Geneeskundige Behandelovereenkomst (WGBO)	12.1.3
• delicten gepleegd voor 1 april 1995	10.5.3	Zedelijkheidswetgeving, nieuwe	8.1
• tijdens de strafzitting	10.5.2	Zedendelicten, bestanddelen van zware	9.1.4
• voor de strafzitting	10.5.2	• dwang	9.1.4
• wet Terwee	10.5.1	• leeftijd slachtoffer	9.1.4
Seksueel misbruik door (medische) hulpverleners	12.1	• misbruik van gezag	9.1.4
Seksuele intimidatie op het werk	12.2	• ontuchtige handelingen	9.1.4
• Arbo-wet	12.2.2	• seksueel binnendringen	9.1.4
• begripsomschrijving	12.2.1	Zedendelicten, overige	9.2
• betekenis van de Arbo-wet voor slachtoffers	12.2.2	Zedendelicten, zware	9.1
• handhaving van de Arbo-wet	12.2.2	• overzicht van artikelen	9.1.1
• werkgever, verplichtingen van	12.2.2	• stroomschema's	9.1.2
Strafrecht	8.3		
• omschrijving	8.3		
• wetboeken	8.3		
Verjaring, strafrechtelijke	9.3		

Colofon

Uitgever

Ministerie van Justitie
Dienst Preventie, Jeugdbescherming en Reclassering
Postbus 20301
2500 EH Den Haag

Auteurs

P.M. de Savornin Lohman
G.J. Slump
(Van Dijk, Van Soomeren en Partners, Amsterdam)

Met medewerking van

K. Blits (Ministerie van Justitie)
G. Ketelaars (Clara Wichmann Instituut)
A. Goes (Stichting TransAct)
F. Goutbeek (Rechercheschool Zutphen)
W. Verhoeven (PIT, Noord-Brabant)

Eindredactie

I. van Erpecum

Vormgeving

K. Polder, Den Haag

Druk

Sdu Grafisch Bedrijf, Den Haag

Justitie

Deel 3 Wetten en regels

Zegelwark